

ЧИЧА ТИМА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ УЧИТЕЉСКОГ ЖИВОТА.

I.

У вароши Перковцу нема ничега, што би било вредно описивања, те га, ваљда, стога и заборавише географи на земљовиду Србије забележити, а то је оно, што је моје српско осећање увредило.

Тако свака српска кућа мора већ и по самој природи имати нешто, што је одиста знатно. У свакој се мора наћи или неки старац, који још није заборавио на турски селам-алећ, или нека фрајлица, која је од неке куварице научила успијати се и изговарати покварено немачки: „Кис ди хонд!“¹ или, напоследку, нека стрина, која зна у пасуљ гледати, врачати и бајати. Али у самоме Перковцу, и осим таквих ситница, беше једно сокаче, које је са своје особености заслужио, да му се по могућству име сачува.

То је био као неки ћорсокак, који је водио од цркве касарни. Одмах у првој кући тога сокачета живела је једна Гркиња, што је имала два мужа; неки говоре, и више... А у другој кући становао је један Грк; тај је, опет, држао две жене!... Ја мислим да би така знатност доста била, да прослави читаву варош, а то ли неће једну кућу...

Лева је страна тога сокачета коровом, као неком густом шумом, обрасла, у којој, место славуја, зелене жабе прижељкују; а десном страном,

¹ Љубим руку!

баш поред плотова, љубав је прокрчила стазу, па где је најшира, најутрвенија, ту је и кућа лепе госпође Гркиње. Није то кристал-палата, него као и друге сељачке кућице: уђеш у авлију — коров, у башти — коров. на тавану такође — коров!... Дакле, као што видите, прави идеал скромне усамљености... Што се пак саме личности њене тиче, за њу се није могло рећи, да је ружна, а још мање, да је лепа. Овоме је много штошта недостајало, али се она по могућству трудила, да све те природне мане улепша; а ту су јој била разна белила, руменила и гарила на услузи. Једно јој жао беше, што не може и пепељаве зенице црно да офарба, тиме би, вели, постала права грчка лепота.. А што се мужа њеног тиче, то вам је поштовања достојан човек! Јединствен тип сеоског учитеља; човек пун, дебео, омален, на лицу пуно ситних и крупних борица, а уз то је у свако доба добро расположен. Кажу они, који су га још из малена познавали, да се и као дете радо смејао тако, да често није могао ни лекцију пред учитељем изговорити, све од силнога смеја; па се, ево, сиромаш, и сада смеје, једнако се цера и смеје... Кад у школу ступи, он се насмеши; ако му прозвано ђаче зна лекцију, кир-Никола се задовољно насмеје; а ако не зна, он га повали, сирото дете плаче, а учитељ се смеје. Е, то му је тако у самој природи! Каткада га лепа његова супруга почасти свима сокачким псовкама, а он се само смеје. Лепа Гркиња пребледи од љутине, водела би и искру ватре из свога обожаваног Шпартанца искресати, али све бадава, што је немогуће, не може ни бити!...

— Их, гром те спалио! Та кад ћеш једном изгледати као човек, као муж, несрећниче неосетљиви?...

Али на све те псовке кир-Никола није ни речицом одговарао; држао се за испуњени трбух, па се тресао од силнога смеја:

— Ха, ха, ха! Хе, хе, хе!...

То беше све. А кад би се после тога мало умирио, погладио би мало свој трбух и сео би, сасвим задовољан, уз обожавану сапутницу свога живота. Она би га презриво гледала, окренула би му леђа, погледала би се у огледало, па би сасвим поносито изишла из куће; а он се од жалости само смејао.

Они, као што видите, беху у свему контрасти: она жива жеравица, љута; он, опет, флегма до крајности... Али у једноме су се опет слагали: кад је, н. пр., она у неког удовца мало ватреније погледала, па баш и кад би неку хаљину од ког обожатеља примила, он се чинио и невешт; а тако исто и она, кад би кир-Никола од каквога ђачког родитеља неко прасе или рубљу испросио, није му она замерала; па ни онда га не би опоменула, кад би њеноме Николи голи лактови кроз отрцани капут провиривали. Она се само бринула, да се на њеној хаљини виде шепутле и карнери, а он је, по њојзи, могао ићи као и друго спадало.

— Видиш, Никола, ти си мало ушао и у године, за тебе је добро, како се може; а ја, ја сам још млада..

У тим тренуцима погледала би се задовољно у огледало, па, иако је у њему видела вештицу, опет би са неким поносом продужила своја разлагања:

— Ја, видиш, иако сам изродила седморо деце, ја сам опет лепа и младолика, па још кад се обучем!... Онда, богме, благо целој кући, а није ни теби лоше, мој стари даскало!... Ето, ову хаљину, што је на мени, њу ми је поклонио чика-Паја, члан суда; а то те ништа не кошта, само што сам га једанпут лепо погледала; тако и оно вино и ракија, што је у подруму, то ми је све за један пољубац поклонио твој колега, чича-Тима учитељ, а за онако вино вреди да га човек и двапут пољуби!...

Кир-Никола се слатко насмејао, допало му се што му је жена тако оштроумна.

— Чича-Тима ми је и то говорио, да би се радо преселио у нашу кућу. Удовац је, а твој је колега, па то, мислим, да не би никоме у очи падало; још би нас хвалили, што смо стара човека примили на квартир... Ал' о томе ћемо друга пут проговорити.

Дакле, она и он, лепа Гркиња и кир-Никола, живљаху мирно у својој скромној усамљености и у томе им нико није сметао... Гости им нису баш много пилића и јагањаца појели, а и они, који су им понекад празником после службе божје на чашу комовице долазили, заситили би се чезнућим погледима лепе Гркиње, па би отишли, наравно, после три-четири чаше ракице, кући, приповедајући радозналومه комшилуку о великој научености новог учитеља и о чудној лепоти његове жене.

Једни би тврдили, да је она паметнија и лепша од њега, а то су по већој чести поштовања достојни удовци чинили; други, нарочито старе удовице, доказивале су, да је кир-Никола и наученији, бољи и у свему много лепши него лепа Гркиња... И тако би се иначе присни пријатељи о туђем трошку препирали. Тако је и једна стара васпитатељка, која је, међу нама речено, у Срему и бабица била, узалуд се трудила, да чича-Тими учитељу докаже, да женскоме чељадету никако не доликује дугачак нос. Она је то, можда, и зато чинила, што је у ње доста краћушан, а на врху мало затупаст и, по мацарски, навише извијен био.

— Е, није него роткве! — говорио би чича-Тима. — Та, ваљда, ми не мислите доказати, да би лепа Гркиња лепша била, кад би јој, наместо уљуднога носа, на оно снежно лице прилепили зрно сочива, па макар и од оног бечког, што га ви онако радо једете?

— Али молим, господине, немојте се наћи увређени, ја, као сирота удовица, мислим да ни кра-

ставац не би много улепшао једно женско лице, па баш да је и од оних киселих краставаца, што их чича-Јова пред Трајковом механом два за пару продаје... Е, јесте чули, баш ми се једу кисели краставци!...

— Болест вас изела! — нашалио би се чича-Тима. — А, напоследку, нос и не приноси лепоти!... Очи, очи!...

— Опет ми чудних очију, као у жабе!

— Као у голубице, хтедосте рећи...

— А зар су у голубице пепељаве очи?...

— Молим, молим!... У лепе Гркиње су плаве очи, баш као небо плаве...

— Варате се, господин-колега, нису плаве, него некако, чини ми се, знате, као лист лободе... Јесте ли јели кадгод лободе? Боже, ала вам је то јело! Преко, тамо код нас у Срему, највећа га господа једу... Дакле, знате, у Гркиње су очи као кувана лобода.

— Ал' тек је, свакојако, лепша од мужа, што изгледа као надуване гајде?...

— Боже, сахрани и сачувај! Он је далеко лепши од ње.

— Ваљда са оном чулавом брадом, коју су, по свој прилици, гуске опасле, или су је шилом садили?

— Опростите, драги колега, али ја нисам приметила да је кир-Никола чулав, знате.

— Чулав је, клопав је! Та, ено, погледајте, какав изгледа, као девето чудо: натукао онај продерани од сламе шешир, као да ће га Банаћанин на плеву за страшило, а, овамо, се једнако церека и клипи као намолован пајацо.

— Па и опет је, знате, што 'но кажу, у неколико градуса лепши и од вас!... Хе, хе! Баш кад хоћете да вам кажем...

— Од мене?... Он од мене лепши?... Но, јесте чули, стара госпођо колегинице, ви сте, касти, безобразни!...

— Ко, ја безобразна?... Ја?... Господине, јесте чули, језик за зубе! И више да се нисте усудили мене белајдиговати... јер... Та ви још и не знате, с киме говорите...

— Е, чуда! — прекиде јој чича-Тима реч. — Ја се опет бојим вас! Ви, ваљда, мислите, што сте још и тамо преко били госпођа поштарка?... О, знам вас ја, знам! Били сте ви и друго шта... ал'...

— Ко? Ја и друго што?... Ја!... Господине колега, и друго што! Но, јесте чули, ви сте један нитков!...

— Ви, опет, нисте држали актерке у квартиру?... Хе!... Па нисте били бабица?... Ха!... Лепе су то историјице, тек хајд', нека вас ђаво носи, — сад сте васпитатељка, па квит! Само ми се више не мешајте у густ!... Јер...

Ту се чича-Тима учитељ од силне жестине на-кашља, исхркну и као ветар оде, и не пожелевши старој колегиници и „лаку ноћ“, а то је и сувише: отићи без „лаке ноћи“...

Стара госпођа оста бледа и поражена. Тешко јој беше подносити толику увреду; а није ни шала! Она беше у целој Перковцу уважена. Кажу, да јој је и сам господин начелник министарства много наклоњен, да се о њојзи више пута са поштовањем изразио: како би Србија срећна била, да има више таких васпитатељака! Што се мене тиче, ја толико знам: да кад би Србија од ње што учила, научила би, да сваког човека с наочарима љуби у руку и да свакој начелниковици министарства купи по једну или две хаљине, и онда би се начелниковице наше лепше носиле него све девојке султанова харема, а то, наравно, не би била мала заслуга.

Кад се стара госпођа мало прибрала, она извади из недара своје наочаре, натаче их на нос, па онда приђе ближе огледалу. Руке је подбочила на кукове, обрве је уздигла, искосирила се мало на страну, па се тако неколико тренутака само у огле-

далу посматраше. За то време нестале и најмањих трагова незадовољства на њену лицу, и она се, на-
последку, задовољно осмехну:

— Надам се, да нема човека са очима, који не би увидео, да сам ја у свему лепша од оне несрећне Гркиње — говорила је у себи. — Шта има на њојзи? Кожа и кост! На глави туђа коса, на збрчканоме лицу туђе белило и руменило: права лорфа!... А ја?... Хе, хе! Бар сам округла и пуначка! Па је л' тај чича-Тима слеп? Ил' га је опчинила, фландра једна?... А и шта ће му туђа жена? Зар не би боље било да мене узме? Он удовац, ја удовица, ја имам моју плату, а он осим плате има своју кућу и виноград... Поговара се, да ће се и одселити, да с њоме живи. Лепа парада!... Ал' ће им и пресести! Хоће, богами! Скоро ће доћи и школски ревизор, а, као што сам чула, по свој прилици ће бити сам г. начелник! Хоћу им, богами, смрсити конце, кир-Никољу ћу преместити у Хо-моље; а кад се он са својом вештицом одсели, онда је чича-Тима мој!...

Стара госпођа је таким резултатом мисли својих била потпуно задовољна, наслонила се на један јастук свога миндерлука и сањаше мирно о својој лепој будућности.

II.

Учитељ Тима је, наљућен, отишао право кући својој, седе, онако срдит, на једну столицу, погледа незадовољно око себе, па онда поче храпавим гласом говорити:

— Кудгод погледам, неспремљено — све сам боклук! Кревет ненамештен, соба непометена, прозори неочишћени, једва се провиди кроз њих; ено, по дуварима виси паучина, на орману пала прашина, у кујни судови неопрани... Да свисне човек од муке!...

Утом се диже нестрпљиво са столице, па поче бајаги спремати: јастуке је разбацавао с миндерлука на кревет, с кревета на миндерлук, док напошетку не разби огледало, што је на дувару, баш поред Св. Димитрија, висило. Ту се старац још више разгоробадио:

— Милка! Милка! Где си, несрећнице једна?

— Ево ме, оче! — одговарао је звучан детињи гласић. — Сад ћу доћи!

— У собу се вуци, опајдаро ниједна!

Дете, тако од дванаест година, уђе у собу; коса му беше још неочешљана, руке неопране, али зато у целој створу њену беше нешто неисказано лепо: стас гибак, руке округле, прстићи дугуљасте, а на њима нокти скоро провидни, лице јој беше као снег бело, дугуљасто, очи плаве, а у њима, као обично у сирочади, почиваше нека меланхолија... То је била кћи чича-Тимине прве жене, која је после порођаја и умрла. Људи су мислили да се чича-Тима, после онаке красне жене, неће више никада женити, али се преварише, јер се он одмах после шест недеља с другом венчао; па кад му је та друга од водене болести умрла, он се и за трећу набрзо постарао, па му и та трећа у вечност оде, и он по трећипут остаде удовац...

— Оче, што сте ме звали? — тепаше сирото девојче, скоро и не гледајући га.

— Што сам те звао, траго ниједна? Да те бијем, да ти уши извучем!

Јадно дете дрхтало је од страха.

— А што ова соба није спремљена, ха? Што није опајана, ха? Зашто кревети нису намештени?

— Оче, прала сам судове, а после сам и ручак пристављала... — правдаше се дете.

— Ручак! Красан ми је то ручак! Да нема оне Гркиње, те да ме кадилад не угости, цркао бих од глади.

Јадно дете покри лице рукама, а сузе му потекосе низ снежно лице.

— Вуци ми се испред очију, несрећо једна! — храпавим гласом викао је старац. А кад дете изиђе напоље, он покупи парчад од огледала, па их љутито тресну кроз отворен прозор.

У тај мах уђе једно ђаче у собу, скиде капу и пође, да га пољуби у руку. Чича-Тима га љутито одби:

— Шта ћеш? Што си дошао, је ли, чупави магарче?

— Господине, — замуцкиваше дете, — послала ме Грк . . . госпођа . . . госпођа . . .

Учитељ Тима се весело осмехну, приђе детету, да га мало охрабри.

— Добро, синко, добро! А која госпођа те је послала?

— Послала ме је госпођа Гркиња и поздравила, да дођете на вечеру.... — Није на вечеру, него на ручак...

Чича-Тима извади из џепа кесу, претураше по њојзи, све док није нашао један маријаш, те даде детету, а после дохвати са ормана једну јабуку, убриса је од прашине, па је пружи ђачету:

— За тај маријаш, синко, купи себи шећер-леме, а ову јабуку однеси госпођи Гркињи, па јој кажи — памти добро! — „Поздравио учитељ Тима, љуби руку и узима себи слободу данас код вас на ручак доћи“... Јеси ли упамтио?

— Јесам, господине!

— Кажи јој и то, да спреми и од оног јела, што га ја најрадије једем.

— Хоћу господине, казаћу, да спреми прасе.

Дете је знало, да му је отац сваког Божића и поклада поклањао учитељу прасе.

— Ти си прасе, букване један! Палачинке хоћу; јеси л' ме разумео: палачинке?...

— Знам, господине: лапачинке.

— Вуци се напоље, па кажи, што и како знаш — викаше чича-Тима љутито; а кад дете оде, он се задовољно осмехну.

— Само кад сам код ње, па макар и коприве с реном кувала, све би то њен пољубац засладио; али знам ја, да ће она мало друкче почастити.

Затим се мало исправио, згладио је косу, наместио јаку на капуту, узео штап у руке и спремаше се са одлазак:

— Милка!

— Чујем, оче! — одговараше дете из кујне.

— Ја сам данас зват на ручак, а ти узми парче хлеба, — душа ваља, ниси ни то заслужила, — па ручај, а ручак, што си га за данас спремила, оставићеш за сутра.

Дете га својим паметним очима погледа сасвим жалостиво, изгледало је као да више оца жали него себе; али не рече ни речи, само што је дубоко уздахнула, а чича-Тима, поштапајући се, оде, куда су га позвали.

Код кир-Николе беше сто намештен, али само за њих троје, а деца ће, наравно, да не би разговору и добром расположењу сметала, ручати у другој собици.

Гркиња је једнако кроз прозор гледала; а кад је видела, да се авлијска врата отворише, она истрча пред учитеља Тиму:

— Добро дошли!... О, господине, откад вас чекамо, већ смо се поплашили да нећете ни доћи.

— Опростите, молим, ја сам, знате, касти, мало се и наљутио на моје дете; па да се, касти, одљутим, свратио сам се на једну шљивовицу.

— Ох, господине, маните се!... Данашња деца каква су, да те Бог сачува! Боље да их човек нема...

И тако у разговору уђоше у собу, седоше за сто, наравно, гост у горње чело — а с леве стране кир-Никола, с десне Гркиња. Кад су поручали, домаћин се куцну са гостом, исказа му здравицу, а после оде у другу собу, да види, шта деца чине.

— Не знате, како ми је мило, о, господине!

И лена Гркиња бацаше чезнуће погледе на

свога госта. И чича-Тима је пробао да очима искаже, што му срце осећа, али то му није ишло од руке; он, дакле, приближи своју столицу њеној, загрли је, па је, онако старачки, цмокну у образ:

— Ох, ала би лепо живели, кад би ме у квартир примили!

— Лакше, господине, да нас Никола не чује! Не знате, како је сумњив, прави Луцифер!... Чекајте, сад ћу ја видети, можда већ и спава... Знате, то му му је свакидањи обичај.

Она отвори кујнска врата, завири у другу собу, па се врати натраг, задовољно смешећи се:

— Рихтиг, спава!... И сад се можемо комотно разговарати... Знате, кад сте ви код мене, волела бих чисто и да се не пробуди више.

То је било и сувише. Очи у чича-Тиме синуше младићском ватром, он је с највећом жестином загрли, и није остало места на лицу лепе Гркиње које није чича-Тима обасуо пољубцима. Кад се Гркиња од свога ватреног обожатеља отела, изгледаше јој лице као искрпљено: куд су год Тимини пољубци падали, ту је, наравно, отпадало руменило и белило.

— Нисам се надала од вас — рече Гркиња, као мало прекорно, — али се надам, да кад се амо доселите, да тако што нећете више ни покушавати...

— Дакле, хоћете да ме примите? О, хвала вам, хвала, љубведостојна моја богињо!

То је све што је чича-Тима из Видаковићевих романа упамтио; па кад је то исказао, он је после само бленуо у њене пепељаве очи, које је Гркиња на разне начине, мазећи се, превртала...

— Ја вас обожавам!...

И чича-Тима је опет цмокну... Али се уједанпут трже и седе сасвим замишљено на своје првашње место... То је Гркињу изненадило. Она погледа на врата, мислила је да се није, како, њен де-

бели муж појавио; али кад никога не виде, а она га зачуђено запита:

— Шта вам је, господине?... Та ви сте уједанпут постали озбиљни као неки грчки филозоф, н. пр., Сократес... Тако ми дођосте у један мах промењени!

— Бриге, бриге, госпођо!... Ах, кад помислим како бих лепо код вас живео, да нема...

— Шта, господине, шта?... Ви, можда, мислите: да нема мога Николе?... Ништа нам он неће сметати; а, после, старост његова скоро ће нас ослободити...

Лепа Гркиња није могла све изговорити. Чича-Тима је притиште и наново је обасипаше пољупцима; а кад се она извила из његова наручја, он жалостиво уздахну:

— Ох, само да ми није онога дериштета!... Ви, ваљда, и не знате, да ја имам и једно дете?

— Знам — рече Гркиња, — дете је мало напуштено, али ће код нас доћи у ред; а, после, наћи ће се, ваљда, и младожења.

— Није још за удају — рече снуждено чича-Тима.

— Сад се, скоро, све сама деца и удају... А и боље је тако, јер.. Та ви већ знате, каква је данашња младеж!...

Чича-Тима се спремаше да је наново пољуби, али на вратима се чуло кир-Николино кашљуцање, а затим смеј и церекање...

— Хе, хе, хе!... Баш сам се наспавао, ха, ха, ха!... Али ме мој мали Аристид пробуди. Хи, хи, хи! Баш је хунцфут!...

Чича-Тима хтеде пући од једа, али шта је знао? Узе свој шешир, захвали се на ручку и оде кући.

III.

Сутра-дан, кад су се учитељи и учитељке скупили, и пре него ће почети своја предавања, засе-

доше у оџаклију око ватре, која је по ваздан на огњишту горукала, да попуше по једну цигару дувана и да мало продиване. Прво је било да се увере, где ли се сад школски ревизор налази? Једни су тврдили, да је још у Крагујевцу; други, по чувењу, казиваху, да је већ у Свилајинцу и да ће сутра, а најдаље до прекосутра, доћи и у сам Перковац.

— Што се мене тиче — рећи ће Ђока, учитељ трећег разреда, — баш га се ништ' не бојим! Деца ми знају све као воду! Али ће и упамтити, верицу им дечју, кад су учили код Ђоке школу...

— И моји, богме, баш ако нису филозофи, ал' бар толико знају, да би код поп-Арона могли капеланисати; о томе ће се и сам ревизор уверити... Само да ми је знати, кад ће доћи! Јесте ли добили каква извешћа, стара госпођо?... — рече учитељ четвртога разреда... — Ви свакипут, некако, прва извешћа добијате...

Стара госпођа, учитељица четвртог женског разреда, осмехну се поносито, па онда извади из џепа своје наочаре, натаче их на нос и, приближивши се учитељу четвртог разреда, стаде поверљиво шапутати:

— Вама, господине, могу се поверити, само вас молим, да никоме не казујете, нарочито чича-Тими и кир-Николи, разумете ли ме?...

— Разумем!

— Лепо, сад слушајте!

И стара госпођа извади из недара једно писамце и стаде га своме колеги на уво читати:

„Слатка гросмутерко!

У смотрењу према вашим, мени учињеним, услугама, осећам се обвезана вас на долазак мога мужа внимателном учинити; он ће на сваки начин 25. јуна у Перковцу бити, — наравно, да ће код вас на квартал и кост; морам вам и то приметити: да најрадије једе шунке са спанаћем, црно вино ретко употребљава, а прекодан и по сву ноћ о белом вину проводи; ноћу не излази напоље, јер се боји од потчињених му учитеља...

Он као да је о оној маленкости, у коју сте и ви уплетени, нешто проклебувио; дакле, пазите, да не би случајно ушао у траг правој истини, то би била за нас обе пропаст... О феријама, кад нас походите, имаћете шта чути; а сад примите поздрав од ваше —

благоданаклоне
Јустине Швабишке,
секретарице.

У Београду, 21. јуна 186*

— Дакле, сад сте чули — рече стара госпођа, коју су многи и гросмутерком називали, — само ћутите, немојте ником ни речи говорити; данас је 24., сутра, дакле, може доћи, а за даље је моја брига...

— Али, стара госпођо, — рече учитељ, — каква ли је оно маленкост, у коју сте и ви уплетени?

— Пст, ни речи о том!... То вам не смем казати, пошто сам жива; ствар је тајна, тиче се части, знате... Али даље ни речи...

Учитеља је копкало, шта ли то мора бити? А и и стара госпођа узмучила се, и њу је голицало, и не беше јој лако тајну чувати:

— Баш кад сте тако навалили, могла бих вам нешто и поверити. Лане, кад сам о феријама у резиденцији била... Али даље вам не смем говорити, историја је сасвим љубавног карактера, а ја сам ту посредовала... Дакле, код мене су били и састанци. Ја сам вам и сувише казала! Али сам уверена, да ви то моје поверење нећете на зло употребити... Госпођа Јустина је млада жена, а муж, као што га знате, јектичав... Баш ако би вам било по вољи, могла бих и вас још ових ферија с њоме уознати...

Стара госпођа се при овим речима ђаволасто осмехну, а после, сетивши се секретарова апетита, поче сасвим забринуту говорити:

— Спанаћа сам још јутрос набавила, три краве не верујем да би га појеле за недељу дана... Али шунке, па после бело вино... Верујте, господине, да не знам, где ми је глава од бриге.

— Па, ето, чича-Тима нека да вино, а кир-Никола шунке... Кажу, да има дивних шунака.

— Маните се, Бога вам, Цигана; после да ми приговарају: овака је и онака је, нема ни вина, ни шунке!...

— Е, па добро, госпођо, а ви се ослоните на мене, ја ћу гледати да вам још до подне све набавим.

— Молим вас, господине, и хвала вам! На ту вашу услугу никада нећу заборавити.

У таком разговору свако оде у свој разред, где је одмах настала нема тишина. Али тај мир трајао је само неколико минута, а после се претворио у неко зујање, од прилике као кад би у скупу много бумбарева слушао; затим си чуо крупан учитељев глас, где грди ђаке, а после писку и јаукање несрећне деце:

— Нећу, господине! Никад више нећу!... Богами, ћу од корице до корице све да научим, сутра ћу да научим!

— Лези, вуцибатино! Ревизор иде, а ти још ни катихизиса не знаш!... Лези! Лези!... А не после ја за тебе да испаштам!

И тако је то ишло у свима разредима: ученици не знају, а и што знају, не могу од страха да искажу, а, овамо опет, учитељи бију; деца плачу, а учитељи карају и грде.... Само у четвртом женском разреду мирније изгледа: стара госпођа, осмејкујући се, по првој скамији намешта женске радове, управо беспослице, без којих свака поштена кућа може опстати: ту су ти шлингераји, штикераји, па онда чачкала за зубе, па перлицама ишаране дуванкесе и кесе за новце; нигде не видиш женске, а то ли мушке кошуље.

— Знам, да ће се господин Швабић изненадити, кад види оваке fine ствари!... Не би се ни у Бечу са њима постидела... Та ни у министра нема бољих! Па она чачкалица! Е, њу ћу баш поклонити господину Швабићу, и онако знам, да му госпођа Јустина није за имен-дан спремила, а како

су му зуби ретки, може му сав спанаћ у зубима остати.

По свему се видело, да је стара госпођа тога дана добро расположена била, па је добро и изгледала: њено пуно лице добило је ону веселу румен, а проседе витице је вешто склонила под црну, свакојаким шмизлама ишарану, капу, а обукла је црну хаљину. Знала је, да таква ношња приличи једној скромној васпитатељици, али, уствари, она није била за тај позив: у њеној природи је било и сувише подмуклости, сувише дара за сплеткарење, за пренашање лажних и истинитих гласова. У њеној крви не беше ниједне капи женске нежности; она кад се према каквом детету показивала милостива, то је чинила само зато, да од богатог детињег родитеља извуче понеки дукат, а ако је дете чиновничко, н. пр. начелниково, њему је зато ласкала, да је отац г. министру препоручи. И она је на тај начин, збиља, и напредовала. Сваке друге године добијала је по једну класу унапређења, а осим тога је код чиновника и богаташа добила лепо име... А о мишљењу сиротиње и онако нико не мари... Осим тих свију својстава, стара је госпођа умела и шпијунисати, и то много вештије него и прави полицијски агенти: од ње је само начелник могао дознати, како се који чиновник или грађанин са својом женом живи, и која жена на свога мужа мрзи, а туђе мужеве воли... Све је то начелник перковачки тачније знао, него и сам управитељ вароши Београда: где је уочи Божића који списатељ пио и шта је у пићу говорио... А таке услуге у Србији су се свагда високо цениле, па је ли чудо, да су старој госпођи сва врата, од писара и писаровице па до министра и министровице, у свако доба отворена била?... Није се то једанпут дешавало, да неки учитељ из околних села, желећи премештаја ил' друго што, да се за препоруку њојзи обраћао, па често и онај поклон, којим је мислио секретара подми-

тити, поклањао је старој госпођи; па и она сама умела је уважавати свој уплив и достојанство.

— Испит ће ми испасти, ја мислим, да сјајније не може ни бити — говорила је; — о томе сам уверена. Дечји радови су такође прекрасни, морају му очи стати, кад види оне стаклене ђинђуве, перлице и шарену вуницу... А новости имам да му кажем, да од другог ни за десет година толико не би могао чути. За ону васпитатељку у Н... казаћу, да живи са писарем, а оне три у Ј..., те су, опет, комункиње; а то све зато, што ме не уважавају, баш као и она препредена Гркиња. За њу сам већ скројила план...

У таком њеном самозбору куцну и звонце, и сви учитељи изиђоше из својих разреда. Чича-Тима, кашљуцајући, стиже стару госпођу, која је унеколико напред умакла:

— Добро јутро желимо! — рече, осмејкујући се пакосно. — Ви као да се још љутите?...

Стара госпођа га погледа, презирући:

— Господине, ми као да смо још јуче за свакад свршили наш разговор?

— То нисмо, драга колегинице!... Но, то би тек лепо било да се због таквих маленкости стари познаници посвађају! — рече чича-Тима заједљиво. — Ја се, штавише, надам, да ћемо још много година пријатељи остати... Та да нема вас, коме би се могао похвалити, да сам јуче код лепе Гркиње ручао? Ала је то био ручак! Онаке палачинке, касти, не једу се ни у царском двору. Е, јесте чули, што сам јуче лепо провео, касти, ни кад сам се са првом мојом женом венчао, нисам се тако веселио!...

Стара госпођа грискаше усне, пакосно смећећи се.

— А кир-Никола, он вам је био, по свој прилици, девер... ха?... Ил' је отишао, да спава, док се ви са обожаваном богињом унтерхалтујете, ха?... Јесам ли погодила?

Чича-Тима се чудило, откуд стара вештица све то да сазна? Та, ваљда, није могла гледати кроз прозор, кад је кућа у авлији? И он хтеде нешто говорити, како би сумњичење старе госпође оповргао, али их у томе стиже фамилијаз. Беше сасвим блед и задуван, изгледао је као да се нека грдна несрећа догодила и једва је дошао до речи:

— Један господин... из Београда!... Секретар... Ох, госпођо, казао ми, да звоним, да вас зовем... и децу да повратим у школу!...

И пре но што је могла стара госпођа што одговорити, оде фамилијаз као ветар и стаде из све снаге ударати у ђачко звоно.

— Е, господине колега, — рече стара госпођа подмукло, — сад ћемо се огледати. Знам, да вам деца ништа не знају, па сад нек' вам помогне ваша обожавана Гркиња; да видим шта ће вам помоћи са оним краставцем на окреченоме лицу?...

Чича-Тима је ћутао забринуто, знао је он, да му деца нису баш спремна, а и то је био уверен, да би му стара госпођа у многоме могла помоћи; али се узјогунио и не хте тражити њезиних препорука, па макар још за дваест година не добио класе...

Кад су стигли у школу, куда су се већ многа деца исповраћала, затекли су господина секретара у четвртом женском разреду, где с најозбиљнијим лицем прегледа изложене радове.

Он беше дугуљаст, плав човек, и, као што нам је стара госпођа унапред казала, јако наклоњен јектици; то му сведочише и жиле на сувоме врату, после, бледо лице и упале очи. Кад је видео стару госпођу, он се усиљено осмехну и рукова се с њоме, а остале учитеље није ни погледао.

— Драго ми је, grosмутерко, што сам вас у добром здрављу застао, а видим да сте се и са децом добро потрудили. . Ово су дивни радови! Како је леп овај јастучић! Чије га је дете хекловало?...

— Даница начелникова.

— Лепо, Данице!... А ову папучу за сат, која је то радила?...

— То је Ленка, ћерка газда-Живка Ђорбуцаковића...

— Лепо, Ленка, треба и даље да се трудиш!

И тако је ревизор сву децу за њихове радове редом похваљивао, и после је, једну по једну, из катихизиса и других предмета испитивао, исказујући свима своје задовољство. Кад је све то свршено, он извади из једног пакетића неколико књига, те их, као награду, даде оним ученицама, које му је стара госпођа препоручила... То бежу већином богаташка деца..., а у очима добре, али сиромашне, деце, трептаху сузе незадовољства. Већ у тим младим годинама почиње сиротиња бивати незадовољна, јер тако млада срца почињу тровати увреде, које им неправда наноси!

— Децо, — рече секретар, кашљуцајући, — ја сам вама потпуно задовољан! А вама, стара госпођо, на вашем великоме труду морам такође изјавити моју благодарност...

После се рукова с њоме, а затим се окрете осталим учитељима, који онде око њега, гологлави, са највећим страхопоштовањем, непомично стајаху.

— Ви, господо, будите са вашим ученицима спремни за сутра, јер сам принуђен ово после подне одмарати се... Ох, та прашина, да се човек угуши, баш ме умори!...

И није лако по тој јунијској припеци путовати ни здравом, а то ли тако трошноме телу.

Код старе госпође био је ручак већ спреман, супа готова, а у једној великој кастроли је спанаћ; а кад је учитељ донео шунку и вино, онда се није имало ништа чекати. Учитељ, кад је видео, да га нико не задржава на ручак, он оде, наравно, зловољан; а њих двоје, ревизор и гросмутерка, седоше за фину софру и стадоше лакомо грабити принесено

пиво и јестиво... Ревизор, иако је био слабуњав, зато је, опет, боље пио, него многи здрави; чаша је ишла за чашом, док му се по бледоме лицу није прострло оно загасито руменило, које вино раскошно по лицу својих љубимаца просипа. Очи му синуше грозничавом ватром, и он се у доброј вољи куцну са старом госпођом:

— У ваше здравље, моја драга госмутерко!... Мало је учитељица, које ја тако ценим, као вас. А што вас, опет, моја Јустина воли, госпо, то не можете веровати!... Стопута вас је поздравила, па и на путу ми је писала, да никако друкче не чиним, него да код вас ручам и станујем и да вас још хиљаду пута поздравим...

Стара госпођа се захвалила, клањајући се и успијајући устима, и, учинивши шећерну мину, стаде о својим колегама разговарати. Наравно, да није ни једног похвалила, а што је год могла у својој пакости измислити, све је то на кир-Николу и лепу Гркињу натоварила.

— О, господине, не можете веровати какви су вам то људи! Ви знате, шта је то јавна женска, — она је још гора и црња! Ено, пре јој је купио чика-Паја свилену хаљину са карнерима, што се и не приличи да носи једна скромна учитељка, а чича-Тима јој је дао вина и ракије... А то ћете се сећати, зашто... Штогод жена има у нашем Перковцу, све су је омрзле; ја се чудим, како досада нису саставиле тужбу бар са две хиљаде потписа, да се хапси, или да се из ове вароши протера! Та ниједна жена није са својим мужем сигурна, све док је она у овој вароши.

Господин Швабић се на њену тужбу замислио, а после кратког озбиљног ћутања окрете се старој госпођи:

— Будите уверени, да чим се вратим у Београд, прва ће ми брига бити да је са мужем протерам.

— Само далеко одавде, господине, нпр. у Хо-моље, у Црну Реку, или, ако је могуће, чак у Турску...

— За вашу љубав ћу све могуће употребити, само да вас задовољим. Чича-Тими ћу одузети једну класу, кир-Николау ћу протерати; а ви, стара госпођо, осим похвалителног листа, добићете и једну класу...

Сутра-дан, кад су се предвече свршили испити, ревизор искупи све учитеље у стану старе госпође, да свакога од њих према заслугама оцени и своје оцене у протоколе стави. Учитељу четвртог разреда је записао: „Успех незадовољавајући“; трећем разреду: „Успех добар“, а кир-Николи и чича-Тими записао је: „Успех врло рђав, деца не знају пјеније, а учитељи, осим што су древне пијанице, још су и неморални.“

То је био гром за све учитеље. Таким оценама није ниједан могао бити задовољан, али су сви ћутали и нико не смеде ревизору ни беле приметити, ни ради самог правдања; тек кад је ревизор отишао из места, онда почеше резоновати и сви су погодили, да је то масло старе госпође гросмутерке; и сваки се од њих заверио, да ће јој се, кад-тад, осветити...

Ствар је, дакле, узела на себе сасвим озбиљан карактер, нарочито кад је после неколико месеци дошло од министарства просвете званично: да се кир-Никола казни двомесечном платом, а чича-Тими да се одузму две класе. То их је поразило... Чича-Тима није могао три дана ручати, ни с ким није говорио и једнако је мислио о изгубљеним класама.

IV.

Удар је био велики, али ватреној чича-Тими-ној љубави није могао никаква вреда нанети. Истина, два-три дана био је као убијен; ни с ким није про-

говорио, није се осмехнуо, није могао ни јести ни пити, а кад би легао да отпочине, морила су га страшна привиђења: као да је остао без службе, па сад мора да послужије као фамилијаз, после га секретар и оданде, као неспособна, истера, а он се, сиромах, наима за црквењака, удара у звоно, у клепало, а од сваког звука чини му се да чује глас старе госпође, како га пред г. секретаром оговара, а секретар, баш као велико звоно, грми: „Неспособан!“; после моли кметове и општинаре, да га приме за бирова, а они му доказују, да је за све то остарео, него да ће га поставити за гробара...

Тако је нешто сањао трећи дан по одласку секретарову. Кад се пробудио, био је сав знојав и ломан, чуо је како му срце бије, чинило му се да је насред гробља; али кад је отворио очи, онда се уверио да је у својој соби, у својој рођеној постели, а ниже себе на миндерлуку види, како му дете мирно спава. Он се диже из кревета, и то је, можда, први пут у животу, што се саже над својим спавајућим дететом, те га нежно, родитељски, у оно бело, глатко, чело пољуби... На тај пољубац се дете није тргло, већ мирно продужаваше крепећи сан.

Чича-Тима се поче полако облачити. Узе своје чизме са кратким сарама, обуче неке старе искрпљене панталоне и неки жућкасто-зелени капут, на ком су се сви конци лепо провидели, а и стари отрцан шешир је са осталим оделом у приличној хармонији стајао. Он је имао и чистије руво, али га не хтеде тога дана обући, јер није мислио из куће никуд излазити; а и куда би?... Та цела је варошица за његову несрећу чула, сваки ћифта запитао би га: „А, чича-Тимо, где су ти две класе?“... Људи су људи, сваки гледа како ће своју рану завити и утоплити, а за туђу нико и не мари, још гледа, ако може, да је у својој пакости здере и позледи... Стога је чича-Тима тврдо закључио да бар за неко време свако друштво избегава, а то је

тим пре могао учинити, што су, и онако, већ наступиле ферије, није, дакле, по званичној дужности никуд морао одлазити. Али, као и остале, тако му је и овај план лепа Гркиња покварила... Сунце није било ни за два копља одскочило, а лепа Гркиња, набељена и накинђурена, ослањајући се на свој зелени сунцобран, отварајући на чича-Томиној огради капицик, стаде се весело кикотати, баш као нека безбрижна млада кокета, којој сав живот у церкању и у мажењу пролази.

— Ха, ха! Је л' те, да сам вас изненадила? — скакућући преко авлије, подвикиваше весело Гркиња.

Чича-Тима, кад ју је угледао, он је сав претруо. Зар у таком отрцаном оделу да га затече богиња његове старе љубави? Та чисто би зажеleo да у земљу утоне, да га нема!... Хтеде све да слиндари са себе, да се преобуче, али све беше доцкан! Он није ни свој отрцани шешир скинуо, а лепа Гркиња стајала је на прагу његове собе, весело се смејала и гледала у збуњено лице сеога обожатеља.

— Но, но, драги господине, шта сте се збунили? Та човек ваше снаге и спољашности тек онда добија у своме изгледу, кад је мало више неглиже обучен.

На таки комплименат заборавио би старац свих десет учитељских класа, све бриге и сваки страх од несигурне будућности; крв му јурне навише, и он, с раширеним рукама, пође, да загрли и пољуби обожавану посетитељку... Али га она мало строжије погледа и једним мигом му показа на дете, које је једнако спавало, али које се сваког тренутка могло и пробудити. Чича-Тима је дубоко уздахнуо, и лице му доби израз негодовања и незадовољства. Гркиња је то приметила, али се чинила невешта и, сасвим обично осмејкујући се, ухвати га за руку, погледа га мазно, па онда, отежући речи, пришапта му полугласно :

— Знате ли, драги Тимо, што сам дошла?... — Па онда, враголасто смешећи се, додаде: — Пало ми је на ум да једем кајсија! Ха, ха, ха!.. У вашем винограду има лепих кајсија, а особито она, што је уза саму колибу... Е, јесте чули, ја нисам ни у самом Новом Саду лепших видела!

— Та оно, касти, та кајсија и тешко да је из Перковца; ко зна, каква је тица њену коштицу и из каквог краја Италије овамо, и то баш у мој виноград, пренела. Та она, касти, и личи више на поморанџу, него на обичну перковачку кајсију, и ја, кад је год погледим, све сам више уверен да ће ми баш овај виноград неку велику срећу донети, богаство или тако што... И онда збогом, децо и школо!... А секретарима ћу рећи: „Слуга сам покоран, свих пет секретара! Заповедајте одсад коме хоћете; награђујте кога ви знате, учитељ Тима вас више неће слушати!“... Само, касти, то је међу нама речено, па ту нека и остане, јер ја не бих волео да таке речи дођу до њених ушију... Дакле, од сте кајсије би ви волели да једете?

— Не само да једем, него бих вас молила за читаву једну котарицу.

— А, дакле, да од њих готовите мало по новосадски дунста?... Е, ако је баш тако, онда ћу је целу обрати...

— Нећу дунста — смејала се Гркиња, — него сам наумила довече да правим вечеру, на којој ће бити и учитељ из Бајковца, а ту је и васпитатељка из Трновника; позвала сам и овдашње учитеље, осим оне маторе.

— А нашто толика част? — питао је чича-Тима зачуђено. — Да, касти, нисте добили ваше наслеђе?

— Ха, ха! — смејаше се Гркиња, — није то наслеђе, већ сам рада да вас развеселим; хоћу, да ви заборавите на ваше две класе, а мој дебели Шпартанац, кад се добро наједе, неће се више ни сећати двомесечне плате... Е, то хоћу, мој љубазни Тимо!...

И она, погледавши га својим обичним чезнућим погледом, стиште му руку својом десном руком, а левом га поглади по збрчканом лицу; после, неспретно умиљавајући се, ређаше даље потребе тога вечера:

— Кајсије ћете ми донети. Треба ми и винова лишћа за сарму, а, после, Тимо, каква може бити вечера без вина? Дакле, и вина пошљите бар једно по акова, само од оног доброг, што га ви и мој Никола пијете — и лепа Гркиња га наново поглади по образу.

Чича-Тима беше усхићен, чисто збуњен, не умеде ни речи проговорити, само је бленуо у своју обожавану и љубведостојну богињу; кршио је руке, превртао је очима, а кад је изишао за њом, да је испрати, није могао срцу одолети, него је онде у кујни, у једном ћошку, загрли и тако је силно цмокну, да се дете у соби пробудило. После је сасвим кицошки узе под руку, пропрати је преко авлије до малих вратница; а ту су опет застали, шапутали су нешто, док она сасвим гласно не рече:

— Е, па нек' поцркају сви од муке! Шта нам могу?

Чича-Тима је хтеде наново загрлити, али баш у том тренутку чу се на крају улице неко корачање; погледаше тамо и обоје се укочише од чуђења... Стара госпођа grosмутерка, у својој црној хаљини, на нос је натакла наочаре, подбочила се са обе руке на кукове, па их посматра поиздаље; а кад је видеде, да су је они приметили, она плесну рукама и на сав се глас насмејала...

— Лепо, лепо! — церекала се баба. — То је морал! То је учитељско владање! Преизредно!...

После тога, исправивши се поносито, оде grosмутерка даље својим путем, наравно, да још истог дана г. начелнику приповеди, какав је тога јутра нечувен и невиђен приказ видеде. Чича-Тима гледаше неко време за њом, а после се окрете задовољно својој Гркињи:

— Нека их, моја слатка Јоханидо! Нека нам они завиде, нек пукну од једа и злобе! А ми ћемо, касти, као и досад, остати једно тело и једна душа!.. Да, збиља, кад ћу се ја к вама доселити?

— Још сутра, слатки Тимо! Сутра! А прек-сутра нека свисне стара вештица од муке!

Тиме се та јутарња похода свршила. Она се још једанпут рукова с њим, па оде, а он се врати натраг у собу и онде узе опет онај строги, забринуту, изглед. Мала Милка већ се умила и стала се чешљати; њојзи не беше ништа необично што је оца тако рано видела спремна и обучена; приђе му, по детињем обичају, руци, али он не допусти, да га у руку пољуби.

— Добро, добро, Милка, — рече, против свог обичаја, скоро благим гласом, — хајде, очешљај се и спреми, па ћемо да идемо у виноград, да беремо кајсије, и то од оних лепих кајсија!

Дете се весело осмехну. Беше му необична та доброћудност очева, а после се, сирота, радовала, да и од оте кајсије, од тога за њу забрањеног плода, окуси.

— Оче, ја сам спремна — рече, огрнувши око врата неку стару мараму.

— Добро, кад си спремна, а ти сад узми ону котарицу, што сам је о лањској берби од оне црномањасте Циганке купио, а мож' понети и парче хлеба себи за фруштук; а мени ћеш спремити једну литру комовице, — добра ће бити уз кајсије!

Кад је све било спремљено, кренуше се у виноград; а међутим је на дому лепа Гркиња спремила све оно, што јој за вечеру треба. Наравно, да јој је у свему помагао њен филозоф, кир-Никола. Сав се, сиромах, ознојио. Час је трчао по шећер, каву, пиринач; час, опет, по месо, краставце и т. д. Понекад би му упртила и ражањ, да га окреће, а уза сваки почет или довршен посао попио би понеку чашу ракије, убрисао би зној са чела, па би се весело смејао...

— Хе, хе, хе!... Баш ће ово да буде вечера! Ха, ха, ха! Та ни кад сам се с тобом венчавао, не беше веће гозбе ни части!... Хи, хи!

— Пази на печење — викаше на њега незадовољно Гркиња, — та зар не видиш, да је једна страна сасвим прегорела?... Их, гром те спалио! Та све ћу палачинке само због тебе покварити!

Тако је то текло цели дан. Вечера се спрема, кир-Никола се смеје, а лепа Гркиња се сваком извињаваше, како се није ни очешљала, ни умила; како је још у неглиже, — иако је била сва уштиркана, упеглана, набељена и нафракана. Кад се сасвим смркло, дође и чича-Тима.

— Ха, ха, ха! — смејао се кир-Никола. — Добро, кад сте дошли! — А после се окрете осталим гостима, па, опет смејући се, понуди све редом, да поседају. — Извол'те, седите! — И они су сви поседали, где је који најближе стојао, само је чича-Тима гледао да уграби место до лепе домаћице; а то му није тешко било, јер кад је неки од учтивијих гостију понудише, да заузме горње чело, она се извињаваше тиме, да, као домаћица, мора сваки час устајати и зато мора за доњим крајем астала седети. Чича-Тима је одмах на крају миндерлука, баш до њене столице, заузео место; а с тога места ни опомене, па ни најжешћи укор самога г. министра, не би га могли покренути. — Љубав није шала, па макар она и најотрцанијег старца била!

Учитељи, који су се тога вечера код кир-Николе и лепе Гркиње сабрали, беху разног узраста, а и црте на лицу беху им разнолике: неки беху црномањасте, плави; неки, опет, смеђи; једни беху стари, други млади, лепи и ружни, — како је кога Бог створио! А и места рођења беху им разна: кир-Никола беше родом главом из Јеладе, чича-Тима Сремац, онај из Бајковца Гружанин, а учитељ трећег разреда Банаћанин. Али кад се човек раз-

мисли, то беше као једна породица!... Једне радости, једне жалости, а скоро та иста судбина у животу: данас су тебе гонили, а сутра мене; данас ћу ја изгубити службу, а сутра ћеш ти; и то ће тако редом ићи... Једног учитеља ће прогонити кметови, другог попови, а трећи ће страдати од господе школских ревизора, — како ком у део падне... Отуда је било тога вечера сила разговора; мало је ко од скупљених гостију својим стањем био задовољан, а нарочито ова последња секретарова похода учинила је на све њих јак утисак.

— Молим вас, господо! — узе реч учитељ трећег разреда. — Та ви сви знате, колико сам се око те несрећне деце трудио, и мени јектичави Швабић да у протоколу само толико — ка од беде — забележи: „Успех добар...“ Та ако је ико у целој Србији од учитеља заслужио, да му се каже превасходан, то сам ја, драга браћо!

— А знате ли ви, да ја у Бајковцу нисам могао ни 25 ђака скупити, и то све због небрежења капетанова и ћатина; па кад је г. ревизор дошао, нашао је празну школу: у свакој скамији седе по двоје или по један; из земљописа, истина, мало су храмали, али читанку и прва знања знали су ама као вода! А у протоколу стоји забележено: „Успех незадовољавајући“! Није ли то Богу плакати?...

— А како се, опет, код мене понашао! — рече, заруменевши се, млада васпитатељка из Трновника. — Чисто се стидим казати: хтео ме је пољубити! Наравно, да му то нисам допустити могла. А он ми је, поред свега тога, забележио: „Успех ученица средњи, а владање саме васпитатељке — неморално“!... Ја, да умем и да знам, како и коме, ја бих се тужила. Е, баш ми утуче срећу, Бог га убио! — И заиста, сирота девојка изгледаше бледа, скрушена; а и не беше јој лако сносити толику несрећу, а то је била за њу права несрећа, морални гроб, који је целу њену будућност сахранио. Она би,

сирота, можда срећнија била, да су је из службе истерали; можда би се удала, удомила; ал', овако, ко ће узети обележену „неморалну“ девојку?...

— То је, видите — рече Гркиња, — све она матора вештица крива!... Чула сам ја, и о мени му је говорила, да сам неморална; а неће да гледа себе и своју кућу — срам га било! — него слуша, шта му којекакве бабе трабуњају...

Тек кад је она својим оштрим гласом проговорила, онда се кир-Никола трже и стаде се гласно смејати, а чича-Тима, као електрисан, скочи и стаде на сав глас говорити:

— Ја, касти, служим већ дваест и три године као учитељ. Истина, касти, нисам учио велике науке, али азбуку знао сам напамет, молитве такође, е, а граматика шта ми и треба у другом разреду? Са децом сам поступао, не може лепше бити. У мом разреду ретко да је које дете и умрло, само је једно једино добило фрас, а друго једно је оћелавело. Па, касти, има л' ту моје кривице? Могло је дете и водену болест добити, па зар учитељ да изгуби две класе?

— Баш ми изиђоше на врх главе те ваше две класе — рече учитељ IV разреда, који је мало уфитиљо. — Ђаво нек носи и бабу и секретара! Њој, дабогда, пресело моје вино, а њему спанаћ и шунка! Здрав си, кир-Никола! Здраво, Чича-Тимо! А да Бог поживи цео учитељски еснаф!... Бабу ослон'те на мене, знам ја, како ћу се њојзи осветити! А и ревизора гледаћемо да понудимо неким шмрком чемерике; да види и господин, како се кија!

Чаше звекнуше, а, као крупан одјек тим таним стакленим звуцима, заорило се једно велико „многаја љета“, које само учитељи, кад су у добром расположењу, умеју онако свечано отпевати... И на томе се та вечера сврши. Сви одоше весели и расположени кући, само чича-Тима не беше задовољан, а још мање весео; та цело је вече протекло,

а он није добио прилике да своју обожавану Гркињу загрли. Два-три љубавна погледа, то је било све, што је целог вечера могао од ње измамити. Тек кад су у авлију у помрчину изишли, некако му испаде за руком да је загрли и пољуби и да јој пришапне :

— Лаку ноћ, моје суво злато! Неће ни добро сванути сутра, а ја ћу се већ доселити, па онда нек' прсну сви од јада!

Она му притиште руку. И остали се руковаше, па одоше.

V.

Сутра-дан је сав Перковац знао за ту Гркову част. Знали су и то, откуда Гркињи виново лишће, иако га у то доба свака кућа у Перковцу на товаре имати може; чули су и за кајсије и за вино; знали су, и каквих и колико је фела разног јестива било, па још и да се учитељ четвртог разреда први опио; и то су дочули, па и то, како се ујутру зором чича-Тима преселио са станом код кир-Николе.

То је, наравно, и стара госпођа дознала, али сад је то није више нимало вређало ни једило; она га је омрзла и презрела. Једно је само мучило, — што се мора с њим, као с колегом, у једној згради састајати, па, наравно, из уљудности и поздрављати га.

— И тај господин Швабић — говорила је стара госпођа, — или је малодушан, те из сажаљења не хте, или баш код самог министра није могао успети да ове чергаре растера! Али, свакако, гледаћу да осети; познаће и он, ко је стара госпођа фон Копривић!... Ових дана сам намерна у Београд ићи. Наравно, да ћу прво моју госпа-Јустину походити; више му не треба, него да њојзи приповедим, како је њен Швабић у Трновнику хтео да пољуби васпитатељку; а ако и то буде мало да је противу мужа распо-

ложи, — приповедићу јој, како му је попадија из Мартиновца варјачом сав нос изразбијала. Цео свет зна већ, зашто!... Онда, богами, нек' се он сели у Хомоље или некуд на другу страну, — Београд ће му бити тесан, то знам напред!... А, после, кад од ње дознам за расположење г. начелника и његове госпође, гледаћу да продрем и, ако не за ову годину, а оно за догодине, да им осигурам премештај; тек, свакако, ако ја уживим, неће се та шкорави Гркиња дуго по Перковцу ширити!...

Кад је то изговорила, она ућута; наочаре, који јој обично на носу беху, скинула је и, метнувши их на сто, наслонила је главу на руку. Из свега се видело да о нечем премишља, а после кратке почивке диже се са свога места и, весело ходајући по соби, продужаваше своје смишљене планове полугласно исказивати:

— За начелника имам сасвим други план. Он је човек који се више политиком бави, него школом и просветом. Просвета га се утолико тиче, уколико му понеку, с руског преведену а у читанци отштампану, причицу позамашно награђује; а учитељи, опет, утолико, уколико се од њих његова кућа користи, т. ј. ако је неко учитељ у Крајини, па заборава о Светом Николи, или најдаље о новој години, донети бар једну петачку *балуце* (најбоље крајинско вино); а ако је учитељ у Шумадији, па не дотера бар једног угојеног вепра, — тај, богами, нека се не нада класи!.. А то су моје перковачке колеге ово неколико година заборавиле. Мимо то ћу му казати, да не иду редовно у цркву, да се исмевају министарским расписима, које, наравно, начелник све сам концептира; а за четврти разред додаћу само то, да се једанпут пијан у механи изразио да попови нису христијани... То ће им доста бити, па да их по целој свету растури!...

Стара госпођа није лудо комбиновала, само ако узима куражи, — а старе су бабе у томе и од

лава куражније, — дакле, ако узима толико смелости да му све што је замислила отворено искаже, онда ће данашња српска кнежевина за сироте учитеље бити тесна...

Међутим, код кир-Николе, откако им се чича-Тима доселио, све се набоље окренуло: деца му више нису ишла боса и издрпана, а и сам Никола променио је свој отрцани сламњи шешир с новим вуненим, а у лепу Гркињу ниси смео ни погледати: ту су ти шешири са великим перушкама, ту кринолини, карнери, тунике и што се већ у оно време највише носило, и све то од скувих материја, а празником се виђала на њој и свила!... Ту је, наравно, морало бити и оговарања. Паланке су у Србији, као и у осталом свету, мале, у њима свако свакога познаје, — па је ли чудо што су се жене питале: откуд Гркињи свила, и ко је она и шта је она, да се и од саме окружне начелниковице шареније носи? Та муж јој нема ни толико плате, да јој и белила задоста купи, а толи друго којешта! — После су ишле разне комбинације: свилену хаљину јој је купио чика-Паја член, грчки мајорен; бронерске ципеле и шешир са перјаницом чича-Тима учитељ; а ону хаљину од пикета добила је од неког болтације, што му је дете код кир-Николе учило школу и положило испит са петицом, а на Петров-дан — као имен-дан свога оца — читало у цркви апостол... То је, наравно, све госпође, а, богме, и постарије госпођице, у целоме Перковцу морало до срца дирнути; а кад су још дошле и месојеђе, па кад се на Гркињине вечерње забаве свако друго-треће вече стадоше скупљати застареле младожење, отрцани удовци, извикане фрајле и удовице, — ту не беше краја оговарању. Али све то као да се лепе Гркиње ништа није ни тицало. Она је познавала своје интересе, па од њих није хтела никако ни у драм одступати: чича-Тими је непрестано лас-

кала, као да је баш збиља у њега и заљубљена, а и чика-Пају је радо предусретала, нарочито ако се десило да чича-Тиме није код куће било, е, онда га је пред чика-Пајом и кудила, како је незграпан, невоспитан, тврдица, па, онда, још и ружан и матор; а кад би, опет, чича-Тима за чика-Пајину походу дознао, онда би она то исто и о чика-Паји опетовала, и тиме је, наравно, обојицу задовољавала...

— Ми, видите, Тимо, немамо никога свога у овоме несрећном Перковцу; ја сам, као што знате, из Новог Сада, премда сам и ја пореклом Гркиња. — И, уздигнувши мало навише своје навраћене обрве, додавала би хвалисаво: — Да сам родом Јелинка, то се, уосталом, и на мојој спољашности даје приметити; а мој дебели даскало, он је прави Атињанин; онде је и науке свршио. А ви сте, слатки Тимо, Сремац!...

— Јест, касти, и покојна ми мати беше Сремица.

— То је, видите, што све нас везује. — И она га погледа најљубазнијим погледом. — Па кад се не бисмо ми слагали, кад ми не бисмо једно другом на руци били, да ко би други?... Ја, видите, у колико вас волим, у толико и вашу Милку; управо рећи, ја сам њена друга мати.

— Оно, касти, тако је; ви је, касти, петком умијете, недељом очешљате, а у среду дате јој и чисту кошуљу; касти, она се у Перковцу чистије носи и од саме госпа-начелниковице.

— Па се ја и за њену срећу старам.

— Оно јест, касти, ви је учите, како треба да држи кашику, кад руча, како треба на сокаку да ходи, да гледа, на који начин да се поздравља. Па, касти, она се, откако амо дођосмо, лепо и поучила; сад већ и не уме да гледа онако безобразно сељачки, право у очи, но некако све испод трепавица; а и ход јој није више прост, него некако по новосадски извијен, искривљен, — милина ти је погледати! Ја кад је видим, касти, не могу чисто да

је познам, као да је из Париза!... Једно ми се само не допада, што је, кад сања, вишепути чујем, где плаче...

— Дете је размажено, напуштено, па није научило на ред... А, управо рећи, да се нисте к нама доселили, не би никад ни знала за уредност, — па ко би је онаку и узео?... А, овако, све се оти-мају за њу.

Чича-Тима је погледа зачуђено.

— Јест, тако је, драги Тимо! И ви је морате што скорије, још ових месојеђа, удати, ако не желите да сама отиде...

Чича-Тима је једнако зачуђено у њу гледао. Али тај његов поглед није њу ни најмање узнемирио.

— Дете је већ приспело за удају... И ја сам још нашла младожењу.

— Та, касти, она је још дете. Како се може дете удавати?

— Дете?... Ама да видите, како умилно погледа у ове практиканте, што од неког доба крстаре по нашем сокачету, ви не бисте рекли, да је то дете....

Чича-Тима је оборио очи и ћути замишено. Тада је првипут осетио да га Гркиња вара и лаже, али није имао толико храбрости, да јој то примети, него је само ћутао и није се више усудио подићи очију, да мери лажљиво лице лепе Гркиње. — Честит младић тај Папраг — продужаваше бездушна Гркиња; — ваљан, па, веле, и да је научен!... У Београду је учио богословију, старином је, истина, Цинцарин, али се родио у Будиму. Млад, пун учтивости, милина ти је с њим говорити! Ја кад га видим, све ми се чини да сам још девојка, па да сам у Новом Саду! И синоћ је долазио, ви бесте у винограду; па да знате, како је погледао у Милку! Као дете што погледа у шећер. Па вели: „Ох, да ми је хоће учитељ Тима дати, одмах би се женио!“...

Гркиња ућута, видело се да чека чича-Тимин

одговор. Али чича је једнако ћутао оборених очију, а на лицу си му видео зловољност и забринутост.

— Дакле, Тимо, — продужаваше безобразна жена, — да га доведем, да се најпре упознате, па после, наравно, да се прстенује. Он је, истина, за данас само учитељ, а кад се ожени, од воље му је, — може се и запопити.

Чича-Тима слеже раменима, за знак да не зна ни сам, шта ће на све то да одговри. Он би, истина, знао, али где је срца, да се свом идолу противи?... После се, онако збуњен, накашља, узне шешир и оде некуд у чаршију; онде се навртатио на две-три бакалнице и у свакој је попио по две-три грке ракије. То му је тако у нарави било: кад се нешто наљути, кад би га неко увредио, или кад је у некаквој бризи, — не би се могао смирити, све док се поштено не накрене; онда заборави на све терете који га муче, па често и пева, али само црквене песме. Ако је, н. пр., зимње време, он удари у „Во Јордање“, а лети, опет, отпева „Христос воскрес“. Некад, опет, узме, па сам са собом говори; ко га не види, а чује, рекао би, да их има тројица, што с њиме диване. На тај начин је и лепа Гркиња вишепута прислушкивала на вратима и на тај начин његове најдубље тајне дознавала.

Тако је то и данас било; само што данас није била Гркиња та, која је на вратима прислушкивала, него његова кћи Милка. Она, кад је видела, у каквом јој се расположењу отац из чаршије вратио, а она се уплашено сакрила иза фуруне и оданде страшно погледаше у пијаног оца... Он је најпре сео за сто, па онде, са искревељеним цртама на лицу, стаде певукати своје зимско „Во Јордање,“ али се уједанпут трже, лице му доби израз зле воље, и он устаде са свога места и поче тешким корацима ходати горе и доле по соби...

VI.

А после се уједанпут осмехну :

— Што јест, јест, касти, она ме воли и заљубљена је у мене. А оно, касти, има у кога! Истина, сам мало ушао, касти, и у године; зар је краљ баварски, опет, био млађи од мене? Па како га је Пепита волела? Кажу, да се једанпут из превелике љубави хтела и удавити, само што у Монакову не беше дубоке воде; заронила се, касти, чак до кукова.

Дете, које је сав тај разговор с напрегнутошћу слушало, не разумеваше, истина, од целога разговора баш ништа, али је толико схватило: да то, што јој отац у пићу сам говори, не може ништа добро бити, и она, скоро не дишући, слушаше и даље бенетање свога занетог оца:

— Она ме љуби, па, касти, чак се и за моје дете стара!... Учи га, чешља га, храни га и васпитава, и то, касти, све из љубави према чича-Тими! Е, па где су данас младићи, у које ће се младе жене и девојке толико заљубити, као у мене старца?... Хе, хе! Старац, па старац!... Та да ми је баш и венчана жена, не би се више за мене старала, него ова лепа туђинка! Ето, нашла је за дете и младожењу: леп младић, научен младић, богослов младић! Само, касти, име не уем да му погодим, све ми се чини да рече Шапраг, Акмак или... Ха, сад сам погодио: Папраг!... Папраг! Папраг! И име му је некако господски! Лепо! Отмено!... Али све бадава, дете је сувише младо, како ћу да га удам?... Ал', ето, она је навалила, да је удам, и ја је морам удати.

Чича-Тима се наново намрштио и сео на своје првашње место; а дете, кад је чуло последње речи свога оца, оно покри лице рукама, а низ образе му текоше крупне сузе... Утоме куцну неко на врати, а чича-Тима се својим храпавим гласом одазва: „Херајн!“

У собу уђе лепа Гркиња, за њоме један младић. Раста је био средњег, лица доста правилног, али на такоме младоме лицу беше и сувише ситних бора, те да би се могло лепим или бар пријатним назвати. Уста му беху свакипут на смеј развучена, очи загасито пепељаве, али свагда сјајне, а оне танке борице око њих даваху им израз ласкавости; коса му беше плава и, по богословски, низ рамена пуштена, на њему црна душанка и црне панталоне.

— Добар дан желим, господине Тимо! — рече Гркиња, рукујући се с њиме. — Имам част представити вам нашег новог пријатеља и познаника г. Папрага, учитеља из Лешњика.

Младић се приближи учитељ-Тими, рукова се и са најумиљатијим смешењем одступи један корак натраг. — Слуга сам покоран, драги г. колега! — рече младић, коме се на сваком покрету видеда она варошка препреденост. — Драго ми је, колега, што сам тако срећан, да вас могу познати!...

И чича-Тима хтеде, у име отпоздрава, нешто проговорити, али које ракија, а које његова природна неспретност, не дадоше му; тек он, сиромаш, поче нешто замуцкивати, а после се ућута баш као риба и не проговори ни речице. Затим хтеде нешто и Гркиња да изустити, али у тај мах шушну сирота Милка из свога ћошета, откуда је чула говор свога оца, а после видеда и лице свога младожење, кога је Гркиња у тој намери довела, да је усрећи. — А гле Милчице! — рече, изненађена, Гркиња. Али кад јој је видеда очи, како су црвене и исплакране, она се трже и ућута, све док Милка није изишла напоље; после је тек продужила својим окретним језиком даље га упознавати са новим пријатељем: — Дакле, драги г. Тимо, ово је тај младић, о коме смо јутрос онако много разговарали. Уосталом, мислим да против оваке прилике не можете ништа имати; а и млади господин Папраг тешко да ће и он наћи млађу и васпитанију женску, него што је наша Милка...

Папраг се клањаше на најучтививији начин, а чича-Тима, у ономе расположењу, шта је могао друго чинити, него на свашта пристајати? Нарочито, што је то Гркиња захтевала, а и сам он је увиђао да би у својој ватреној љубави много срећнији био, да Милку скине с врата.

— Да, да, оно, касти, тако је!... Само, касти, још је дете. Али кад је баш тако суђено... е, па оно... — И он опет ућута, несигурним погледом мерећи свога будућег зета.

— Па на тај начин може још то довече бити и прстен — рече брзо Гркиња, којој је много, до тога стало, да јој се како планови не покваре.

— Милка је видела г. Папрага, а господин је видео њу, и тим је свршено: довече прстен!...

— Та оно, касти, не би требало ни хитати, али кад ви баш хоћете, оно нека буде! Касти, требало би да пишем Милкиним старијим сестрама у Левач и у Стиг, па да и оне знају. Ал' кад ви друкче хоћете, оно, касти, нека буде по вашој, госпођо Јоханидо...

Тако је то било. Сирото дете, хтело не хтело, морало се још истога вечера прстеновати. О савоме прстену шта вам могу приповедати? Чича-Тима је, као обично, био збуњен, пазио је на сваки миг своје обожаване Гркиње, да какогод у чему не погреша; али поред свега тога опет није могао а да истога вечера не покаже пред својим препреденим зетом, да је доста замашна будала и да је, као такав, до ушију заљубљен у своју набељену Гркињу. То препреденом богословцу није ни било тешко опазити; прво, што је био доста хитар, да на свашта пази, а, друго, што се чича-Тима није умео као што треба причувати, него се, као човек, да тугу свога родитељског срца ублажи, поштено напио. А као напиток, прво се наљутио на своју Милку, што је целог вечера невесело ћутала и што је, вели, напућила те своје усне. И он је због тога толико

грдио, да је сирото дете, застиђено, почело плакати. После, опет, кад је Милка, онако ожалошћена, отишла, да се у неком усамљеном ћошету куће сита наплаче, и кад је лепа Гркиња поред њега с прекорним погледом прошла, он, да би је унеколико одобровољио, уштиную је тако незграпно, и то баш испод мишке, где је лепа Гркиња најтугаљивија, да умал', сирота, није служавник испустила с донесеном црном кавом. А добри гости, да би све те учињене гиксове забашурили, куцали су се чашама, здрављали су младенцима и певали: „многаја љета!“

У целој тој ларми само је Папраг замишљено ћутао; не што није доста прио и што није био весељак, јок! Та он се у богословији са свог раскалашног живота и прославио! Та зар је једанпут са својим једномишљеницима кришом из семинарије утекао, да обиђе у оно време јако и лепо осветљену „Црвену Лампу“, па и „Лепу Пастирку“ и друга занимљива места по Дорћолу и садашњој Скадарској улици?... Он је и тога вечера добро потегао тако, да и он умало што није уштиную своју провадацику, али се опет трже; а, после, и као добар богословац, није се могао отрести од силно нагомиланих мисли, које у таким тренуцима на човека, а нарочито на богословца, навалити морају.

— Ја видим — говорио је сам у себи, — да је ова стара будала заљубљена у ову уштиркану лутку, и да та лукава Гркиња, колико његовим недотупавним мозгом, толико и његовом кесом влада. Она ми је, истина, обећала да ће се код свога маторог обожатеља за мене заузети, да што више у готову новцу уз девојку добијем, а, после, вели, кретно и некретно његово имање мора мени припасти. Али не превари, стара намигушо! Уме се Папраг и сам за себе старати! И тако ћу гледати да се, колико сутра, са њиме насамо разговарим, па ако може што бити — лепо! А не хтедне ли барем сто жућака уз његову Милку дати, на част му де-

војка! Мени требају новци, хе! Нећу ја довека да учитељујем, не! Хоћу да се запопим, да добијем ваљану парохију, а ту је нуждан новац! Треба ту дати! Од митрополитова ђакона, хеј, па навише! Бо'ме ће ту и сто дуката мало бити!... — Тако је Папраг комбиново, докле су гости чаше празнили; а кир-Никола, кад се добро најео и напио, и не сећајући се своје месечне плате, једнако се церекао баш као намолован пајацо...

— Благо њима — говорио је кроза смеј, — оба двоје млади, лепи, васпитани! Хе, хе, хе! Она се васпитала код моје Јохиниде, а он у Будиму!... Ја сам у Атини учио школу, ал' оно, што он зна, никад нећу знати!... Гледај га само, како се клања, памет да ти стане... Зна немачки, зна маџарски — као вода! Ха, ха, ха!

Утоме се гости већ почеше разилазити. И младожења се диже, па иако је помало климао ногома, то му није сметало да се пред чича-Тимом не само по обичају поклони, него да двапут већи комплимент направи тако, да се чича-Тима побојао, да му како зет не разбије нос. Он се рукова са чича-Тимом и не упита га за испрошену ћерку, а после се окрете лепој Гркињи и, сасвим умиљато осмејкујући се, пољуби је у њену мршаву руку.

— Драго ми је — рече, — и захваљујем вам по стопута!... Заиста, морам признати, да ми ни рођена сестра не би толико чинила, колико ви, лепа и млада госпођо!...

Лепа Гркиња, са пуно поноса, окрете се чича-Тими, па му бајаги пришану, ал' тако, како ће и Папраг чути: „Диван младић! Научен младић! Васпитан младић!... Е, бадава, види се човек, који је у Пешти васпитан!...“ А после гласно додаде:

— Господин Папраг, сутра имамо у Перковцу беседу, ја се надам, да ћете нас својим присуством усрећити.

Папраг застаде мало, као да се премишља.

— Милостива, то вам не могу обећати, треба да сам на дужности; а, друго, ви и сами знате, да се у овим околностима морам и спремати — дакле...

— Али — прекиде му реч Гркиња, — кад чујете, да ћу на беседи и ја декламовати... Онда?

— Онда, наравно, да ћу остати... — доврши препредени богословац, рукова се још једанпут и оде...

VII.

Сутра-дан се у Перковцу ни о чем није говорило, већ о синоћном прстену и о беседи, која ће се тога вечера држати. Душа ваља, Перковчани су доживели много којешта: медведа већ виђају скоро сваки дан, како га хомољски Цигани кроз варош проводе; стари људи приповедају, да су једном, баш некако четресосме године, видели, како Талијани кроз Перковац проводе мајмуна и псето — обоје у неке шарене хаљине обучени, а на мајмуну и црвена капа; а лане о вашару беше и једна комедијашка шатра: пијацо, један обучен коњ и човек. што по конопцу скаче!... Све су, дакле, видели, само беседу нису! А и њу, можда, не би угледали, да случајно не дође за практиканта у суд перковачки неки правник из Београда, по имену Живко Пацић. Тај Живко беше јако образован човек. Жену је узео из Мехадије, нека блиска рођака Наполеона Трећег! У кући му је клавир, ћемане, трумбета и други сваковрсни инструменти, у којима се, опет по казивању перковачких грађана, потпуно разумевао. Он је, дакле, био тај, што је својим огромним духом задахнуо перковачку омладину, да се међу остале онамошње забаве уврсти и словенска беседа...

У Перковцу људи устију, чим сване, па они, који имају посла у пољу, попију код куће по две-три чаше ракије, па иду на посао; мајстори се

сврате још пре сванућа у кавану, па се онде почасте понеком кавом и одлазе у своје радионице; само трговци и господа долазе, кад се већ лепо раздани; онде заседну, претресу сва могућа јевропска питања, па онда пређу на месне новости.

Таку једну господско-трговачку кавану држао је у Перковцу неки деда-Спира. У његову кавану ретко да је кадгод, и то сигурно послом, завирио какав мајстор: све сама гола господа, трговци, адвокати и учитељи. Ал' учитељи као да су били у својим посетама најтачнији. Чим оду мајстори, одмах за њима дођу учитељи; а ако се деси у вароши и неки учитељ из села, па се случајно жели још и с колегама састати, наравно, да ће доћи у деда-Спирину кавану. Тако је и господин Папраг чинио: није се још ни разданило, а он је већ испио ракију и сркаше задовољно своју црну каву. Али није дуго седео сам, наскоро за њим дође и учитељ четвртог разреда, онај што се на Гркињиној части први опио. Кад је видео учитеља богословца, а свога колегу, он се рукова с њим и честиташе му весело прошевину и прстен.

— Срећно, господин Папраг! — рече, безбрижно смећећи се, — Ја вам честитам. Истина, чича-Тимина Милка још је млада, али то има и своје добре стране: моћи ћете од ње као у воску направити што хоћете, добру или злу домаћицу, жену или госпођу, већ како ви хтеднете. Па хоћете ли се још који дан у Перковцу бавити? Али што и питам, кад знам напред, да ћете то учинити? Ако ни за шта друго, а оно да се нагледате оног лепог детињег лица.

— Напротив, господине, ја сам био намеран да још данас отпутујем у Лешњик. Знате, послови су. А, после, дужност. Али ме задржа госпођа Јоханида; она ме је, као чланица овдашње омладине, задржала на беседу.

Ха, ха! — смејао се учитељ четвртог раз-

реда. — Дакле, одиста намеравају беседу давати? Е, баш сам радознао, како ће испасти! Шта ће и ко ће што на беседи говорити?

— Цео вам програм не могу казати, али једно знам, а то је, да ће госпођа Јоханида осим певања и — декламовати.

Учитељ четвртог разреда није могао да се не насмеје. — Уосталом — рече он, — што се мене лично тиче, признајем, да сам у свом веку два-три пута и ја био гост на њима; али за шта су те беседе и од какве су користи *оваке, какве су...* бо'ме, да цедите восак из мене, ја вам не бих умео казати. Био сам на њима и у Новом Саду. Варош презадужена; народ од туђинаца знањем, индустријом, науком, па и самом туђинском владом, скоро потлачен; а омладина, накићена и накинђурена, скупиле се у богато, венцима, сликама, танким и дебелим завесама накићену, дворану богатијег хотела и — онде даје беседе!

— Дакле, ви сте противник тих чисто словенских забава? Е, господине, томе се нисам надао, нарочито од вас, који сте такође из прека родом..

— Ви ме нисте разумели. Што се те сорте забава тиче, признајем, да за њих слабо марим.

— Ви, сигурно — рече са неком иронијом господин богословац, — на сваки начин, да ви морате више уживања налазити онако с братијом, знате, поред добре чаше... Е, јесам ли погодио?

— Да, да, — тврђаше равнодушно учитељ четвртог разреда, — ви имате пуно право! Ја више уживам у вину, него у њином мажењу и кривљењу. Ја бар, кад пијем, имам некакве цели; хоћу нешто да пребринем; хоћу некаквих мисли, које ме, може бити, море, да се отресем; хоћу, као што је пре мени неко казао, да заборавим, да ми је отаџбина несрећна... Али какву они имају цел са беседама? Докле се сиротиња из ајмашког краја, принуђена невољом и глађу, договара, шта ће и кога ће те

ноћи похарати, да своју гладну децу захрани, — донде у Ајглерову хотелу свира банда, младићи у финим чојаним хаљинама, госпе и госпођице у тешкој свили и кадифи тоциљају се по глатким паркетима големе дворане; а кад музика стане, и све се ућуги, онда ће на средину ступити, у белим рукавицама и црном салонском капуту, нека надувена стеница, па ће какав неспретан превод из некакве немачке купусаре на сав глас с највећим патосом читати, н. пр., о створењу света, па ће са свом ватром, која је будали свакад на расположењу, доказивати, да први људи нису јели гвозденом виљушком печење, него сопственим прстима. Е, кад се тај од силног млатања и викања уморио, доказујући по читав сат оно, што је и моја стрина знала, ил' ако није знала, тим је била од њега паметнија, онда изиђе нека стара уседелица, која до своје четрдесет пете године није могла себи повољног и честитог мужа наћи. Та ће, наравно, говорити о моралу! Кад се и та наситила говора, изиђе неко мало дете, коме мати још и није смела поверити виљушку у руку, и то ће дете својим врапчјим гласом да декламује неку убојну песму, пуну копаља, сабаља, пушака и топова. За њим ће доћи, као зачин беседе, певачка дружина, па ће у кору да отпева чувену убојну песму:

„... Тај гуњац изадрт...“

— А после тога долази онај други део:

„Госпођице, смем ли молити?“

„Господине, жао ме је, али ја сам већ ангажована!“

„Дакле корпу?“

„Молим! Молим!... Али за љубав моје мајке!“

„Па, госпођице, где ћемо се моћи видети? Али само, са многих разлога, насамо?“

„У Марцибановој башти...“

— И т. д., и т. д. Па бар да не кажу: „У ко-

рист страдајуће браће!“ „У корист болнице!“ „У „корист овдашње сиротиње!“ „У корист сиромашних ђака!“... Само то да не кажу, могао би им човек и опростити. Али кад они пију шампањера, играју валцера, мазе се с девојкама, троше и своје и туђе паре, а хоће да им силом верујемо, да они раде све то у корист народа... е, онда... Учитељ четвртога разреда ућута, а богословац, који га је дотле пажљиво гледао, а који је, међутим, на друго што, на добру парохију и на женидбени мираз, мислио, тек се онда тргао, кад је учитељ престао говорити.

— Дакле, колега, — рече, — ви као да не мислите доћи на беседу?

— Ја јок!

— А шта мислите, хоће ли учитељ Тима доћи овамо на каву?

— Ја се чудим — рече, — где се и досад бави. Ако га није што његова обожавана Гркиња задржала — додаде, смејући се, учитељ. — Али будите уверени да ће доћи.

— Јесте ли ви баш сигурни?

— Све доклегод у деда-Спире траје горке ракије, ја сам сигуран да ће и чича-Тима овамо долазити.

Затим се учитељ окрете деда-Спири: — Дајдер ми, деда, још једну грку, па да се вучем у ту дерну школу! Е, јес' чуо, деда-Спиро, баш ти завидим на тим твојим полићима. Здравља ми, Спиро, боље ти се и с овом мученицом гушити и давити, но с туђом децом свађати се и гутати ону школску прашину.

Кад је учитељ попио своју грку, он се препоручи и оде у своју школу. Није се још ни три корака од Спиринае каване одмакао, а, ево, дође и чича-Тима. Био је доста чисто обучен и очешљан, само што му очи бежу крмељиве и помало кржаве. Кад је видео Папрага, он се збунио и само зато, што није умео на све Папрагове комплименте одговарати; али није имао куд, морао је мало сесги,

и то баш до њега; то је захтевала од њега учтивост... Чим га је Папраг приметио, он скочи са свога места и после неколико дубоких поклона и поклончића приђе му ближе и пољуби га у руку. Стари деда-Спира, који је ту параду из прикрајка гледао, накашља се зловољно и прогунђа у себи: „Но, и то мора да је неки Шваба! Шерет!... Млеко ли му швапско!“ После тих поклона седоше оба, и старац и зет, један до другог. Међутим је каваница све више пунија бивала. Чиновници и трговци долажаху, шапутаху полако и разговараху гласно, како је коме воља била; а дотле је чича-Тима са својим зетом слистио неколико чашица пеленаша и већ се поче мало живље кретати.

— Све ће то својим редом ићи — рече Папрагу. — Све сам ја то удесио и уредио, само, наравно, ти ћеш, синко, о целом нашем разговору ћутати, нарочито пред Гркињом.

— Молим, молим, слатки господине Тимо! Ћутаћу као риба. А, верујте, што се мене тиче, не бих вам ни пребијене парице тражио; али баш и сама њена будућност зависиће од тога.

— Добро, добро, на дан свадбе добићеш сто дуката. Један је чича-Тима у Перковцу! Само гледај да о томе Гркиња што не дозна! — Чича-Тима испи већ и пету, па и шесту чашу ракије и спремаше се да одлази.

— Дакле баш одлазите? Е, то ми је, заиста, жао! Али на беседи, ту ћемо се на сваки начин још вечерас видети?

После тога се руковаше и одоше сваки својим путем; а гости, који су још у кавани остали, гледаху за њима, говораху о прстену тако младе девојке, па се и они разиђоше; остаде само смрад од дувана и кужна задаја од просуте и попијене ракије.

Вече је. Пред Грковом каваном у Перковцу

стоје њих четири Циганина, а око њих се скупили абаџијски, терзијски, шустерски, опанчарски — и већ свију могућих заната шегрти, па блену у гарава лица јевропских номада. Један од њих четворице држи грдан бубањ пред собом, од прилике као нека петачка, а у десну је узео неку дрвену маљицу, — ни буздован Краљевића Марка није изгледао страшнији; остала тројица искрљештили очи, па, што их цигерица служи, дувају у зурле тако, да су им од напрезања на челу и на врату све жиле с прста поискакале. — Шта је кларинета, пикула, трумбета и други подобни инштрументи? Све је то према зурлама лук и вода! Ја мислим да у Венеџији њих тројица засвирају, да би и само звоно Светога Марка својом писком надгласили... Зато је изабрала перковачка омладина баш та три најчувенија зурлаша, да јаве отменијем перковачком свету, да ће се у Грковој кавани тога вечера држати беседа. Тако то бива, и кад неко позоришно друштво, измучено глађу, залута случајно и у Перковац. Ти Цигани су њихов плакат, њихова позоришна цедуља.

И заиста, публика се, жељна мало отменије, образованије, београдско-новосадске, забаве, поче својски одазивати: прво уђе у дворану, једном мили и са три лојане свеће осветљену, газда Миладин свињарски трговац, са својом супругом, са синовима и са снахама у чисто српском богатом оделу. Он је корачао сасвим озбиљно, поштапајући се, напред, а за њим остала фамилија по реду и по старешинству. После њега дође мајстор Глиша ковач. Он је био у немачком капуту и панталонама, само је на глави имао алев фес. За њим уђе мајсторица: она беше у српским хаљинама, само што је носила, колико да се зна да отменијој перковачкој класи припада, доста огроман кринолин. Наскоро затим дође са својом скоро доведеном младом неки Гаја берберин. Њих двоје беху сасвим по европски до-

терани: он у цилиндру, црном капуту, намазан и нафризиран, а она није се скоро ни видела од силних шепутла. Он се клања на једну, а она на другу страну.

Кад се дворана напунила гостију, на најсвечанији начин ступи на узвишено место сам г. Живко Пацић. Једним високоумним погледом прегледа целу дворану, па, кад је видео, да је дупке пуна, да сви ћуте и да су упрли очи у њега, он се још мало издиже и узвишеним гласом поче говорити:

— Браћо!

Ово је прва беседа, коју ће историја вароши Перковца крупним словима у своје сјајне листове забележити. Па кад сви знамо и видимо, како је ово свечан тренутак у нашем животу, у животу овдашњег грађанства, онда може ли ми ко замерити, што сам изабрао темат за моју беседу који ће бити раван овој нашој светковини?...

Беседник се накашља, малко се протегли, уздахну, па истим патосом и са још већим ударом гласа продужаваше свој говор:

— Ја хоћу да вам још овог вечера докажем, да су Југ-Богдан и његових девет Југовића били музикални...

Сакупљени гости се згледаху зачуђено, али нико га не хте узнемиривати у говору, само његов један друг из неког буцака што је почео, одобравајући, да тапка.

— Јест, браћо и господо! Они су били музикални. Могуће да Југ-Богдан није свирао у гласовир, а Бошко да није био виолиниста, то је све могуће; али да му је кћи, што је била за Страхинића бана удата, да је она умела у трумбету свирати, то вам могу историјским

фактима доказати; а ту ми је сведок и силам Влах Алија. Та зар би се он заљубио у њу, да није била музикална?...

Људи су га слушали, па су ћутали; а он је, сиромах, једнако млатио рукама, једнако је говорио и доказивао, у доказивању је тако далеко отишао, да је и то хтео фактима доказати: да човек који не свира ма у који инструменат није у стању за свој народ погинути... Људи су ћутали, само њих два практиканта и Гаја берберин, који је био музикалан, т. ј. свирао је у тамбуру, они су му пљескали, а он им се за то најграциозније поклонио...

За њиме ступи на средину други један беседник, професор некаквог завода. Он је доказивао, да ми без ваздуха не бисмо могли живети и да ми само зато дишемо, што још на свету има ваздуха; а после је цифрама доказао, да ће после пет стотина милиона година нестати ваздуха, и ми ћемо се — угушити.

Људи су и њега слушали...

А кад је он свршио, изиђе на среду и лепа Гркиња. Стара госпођа grosмутерка, која није знала, да ће и Гркиња на тој беседи суделовати, није се могла уздржати, а да се не пљесне рукама. Кад је то учинила, она се гласно насмеја тако, да су сви гости у њу погледали, а лепа се Гркиња са неким поносом окрете од ње.

— Но — рече grosмутерка гласно, — шта ли ће ова вештица да говори? Но, красна беседа! И на њој се имамо захвалити једино полицији! Уместо да оваку фландру протера, она је пушта на беседу! Лепо! Прекрасно!

Гркиња уздиже обрве високо, своју суву руку у белим рукавицама узвиси скоро до прсију, па кроз оборене трепавице погледа још једанпут по гомили, која је једнако нешто шапутала, па високим гласом поче своју декламацију:

А М О Р.

ЉУБАВНА ПЕСМА,
сачинио Никола Гркић.

Гросмутерка се опет пљесну рукама, а Гркиња, после подуже почивке, продужаваше научену песму:

Амор иде, амор лети,
У рукама стрелу држи...
Сад помисли, слушаоче,
Ко је лакши, ко ли бржи?
Стрела лети, стрела ј' лака,
Амор муња из облака;
А обоје к мени жури,
Та чисто би врхом стреле
Кроз сред мене да пројури...
Понда пружа руке беле,
По недри ми нешто тражи,
Та чисто би груди вреле
Са пољупцем да разблажи...

Лепа Гркиња хтеде и даље продужити, али кад је последње речи изустила, стара госпођа врисну, као да је неко усијаним клештима уштиную.

— Но, ово је безобразлук! Ово је инпертиненција!... — викала је раздражена гросмутерка. — Та и ја сам била једанпут баш у Иригу на беседи, ал' ово чудо! Но, то ни у Турској нема!

Чича-Тима, који је баш за гросмутеркини леђи седео са својим зетом, није могао а да на толику њену ларму не плане: — Само се ви покријте ушима — рече, љутито окренув се госпи; — само ви ћутите, ви, који сте још и тамо преко држали актерке у квартиру! Само ви немојте ваш прчасти нос свугде забадати! Ви, ислужена бабицо са отрцаном дипломом! Касти... Ви!... — Хтеде увређени старац и даље псовати, али га задржа будући зет... Стара госпођа сва поцрвене као обарен рак, само, севајући очима, што још учитељ-Тими рече: „Матора будало!“ Осталим гостима није ни „Лаку ноћ!“ рекла, него се као фурија удалила из дворане. Изгледало је као да је тиме већ покварена беседа, али Гаја берберин са мајсторицом и са још седам-

осам практиканата употребили су сву своју речитост и оштроумље, да се беседа, ако је икако могуће, на највеселији начин бар до ујутру продужи, те су због тога позвали Цигане у дворану, да ону другу половину ноћи поред умилне музике у игри и весељу проведу. Кад су Цигани дунули у зурле, могло је седам баталијуна пиљарица, алвација и бозација из турског и немачког царства домарширати, и не би им се гласа чуло. А кад је већ зора свитала, и гости се, мало накресани, стадоше један за другим разилазити, онда је још једанпут диже Живко Пацић :

— Господо! — викну, што га грло доноси, тако, да су се и гости са сокака на ту ларму почели враћати.

— Господо и браћо!

Ја сам се са свога места, с чашом у руци, дигао, да вам у име уједињене перковачке омладине на вашем братском саучешћу благодарим! Не треба да вам кажем, — сами сте видели, какву моћ има реч у своје време изговорена! Говорио сам вам о музици; али не треба то; та, ево, последњи тренуци ове значајне беседе посведочили су вам, какву божанствену силу имају сиренски гласи јединствене музике на дух човечји; сами сте видели, да само њојзи имамо благодарити, што су у погдеојим грудима узбуркане страсти утишане. Живели, господо, и до виђења!

Газда Миладин није могао, а да не примети:
— Да не да Бог!

Утоме се и лепа Гркиња приближи Папрагу:
— Но, како вам се допада?

— Неописано!

— Само она матора вештица!..

— Али сам јој и прочитао — рече чича-Тима.

— Неће јој, касти, падати на ум да некога грди, матора вештица!...

У томе и таком разговору сви се разиђоше.

VIII.

У то време беше у Перковцу начелник неки Букван Суругџић. Откуд њему тако име и презиме, да ли му је то тако од старина остало, или су га људи од милости тако прозвали, то вам нико не би умео казати. Али да је био прост као секира, о томе би вас најмање перковачко дете могло уверити.

Растом је био осредњи, а у ширину је много боље напредовао: два добра човека тешко да би га могла обухватити. Родом је био однекуд из ужичког округа, то се, уосталом, видело и по његову јужном наречју. Некако наскоро пре те перковачке беседе обудовео је, те због те своје жалости није могао синоћног вечера сам лично на беседу доћи, него је послао варошког полицаја, да он његово место заступи и да му ујутру рапортира, шта се све на томе детињем вашару говорило и радило. Полицајац је, опет, са своје стране савесно извршио налог свога претпостављеног, прецоњао је у омладинској дворани сву ноћ, пио је с њима, здравио се; а ујутру је отишао, да све рапортира, колико је и шта је од целе те комендије упамтио.

Таман је полицајац из начелникове собе изишао, а уђе grosмутерка у својој обичној црној хаљини; проседу своју косу склонила је вешто под црну капу, само је један смеђ прамичак, који још није избелео, пустила низ зелене очи; у лицу је и по себи била бела, али да би добила и ону здраву румену боју, узела је још код куће парче храпава сукна, па се њиме трљала по лицу, све док није природна румен дошла.

Кад је стара госпођа видела господина начелника да је још у неглиже-у, она се хтеде удалити,

али он викну, јутрењом походом пријатно изненађен: — А камо наже, госпођо? Не каза ми ни „Добро ти јутро, враже, ја чоече!“ и већ ужди ка и метиљава овца, те настрану, у бијег! — Он приђе к њојзи и хтеде се с њом руковати, а стара се госпођа стаде бојажљиво измицати пред њиме. Њему је то било смешно, те се, старац, грохотом насмеја: — 'Ма, кумим те Богом, госпођо учитељице, шта је теби? И не сједе, а већ се спремаш одлазити! — И он је узе незграпно за руку, па је посади на миндерлук, па, онако у кошуљи, неочешљан, само што је обукао своје плаве панталоне, посади се и он до ње: — Српске ми вјере, рећ' ти морам, е ми је баш драго што си ме тако сабахиле походила, госпо! Чини ми се е ћу баш са тебе вас дан данашњи имати среће.

И он је помилова по њеним старачким, али доста пуначким, образима. — Па де, кажи, дијете, каквим ли се послом до мене, сиромака удовца, закани?

Стара госпођа беше се у лицу још већма запурила, те, онако збуњена, није, сирота, знала, никако да искаже, због чега је до њега дошла.

— Дошла сам, знате, што 'но реч... А, управо, да вам кажем: била сам на синоћној беседи...

— На бесједи? — повтораваше начелник. — Е, гле ти бруке! Дакле и ви сте били? Ви! Па да то мени онај грбави полицајац не јави! А бих, вјере ми, само вас ради дошао. Е, е!...

— Нисте ништа штетовали, господине, — рече grosмутерка, спремајући се да што жешћом ватром нападне на несрећну Гркињу. — Ви бисте се, као власт, само компромитовали, да сте се ма и показали у онакоме друштву... О, господине! Ви немате појма на ком је степену покварености данашња младеж!

Начелник се примаче ближе њој, па онако намигујући, као што само Ере знају, поглади је по запуреном образу:

— Оно, знади, учитељице, да и сам вјерујем е је за наше младости и љепоте и сунце љепше сјало! Ма све ка вељу, да се и нама старцима још поћешто мили. Наједем ти се, пусто, неке добре јаловице, а залијем црним крајинскијем, па, вјера и Бог, госпођо, три срца у мени заиграју! А, Бог зна, по лицу ти судећи, рекао бих да и теби није лоше?

Стара госпођа, баш као неко невинашце, обори очи и гледаше преда се; а кад ју је начелник загрлио, она га је отискивала, али пажљиво, да га не повреди, не — увреди.

— Друго смо ми, господине, — рече тихим гласом, — а друго су они! Ми, иако имамо неких намера, жеља, страсти, а ми имамо и начина и искуства, да то пред осталим светом прикријемо или забашуримо. И то је оно, што се зове цивилизација, образовање!

— Бог и вјера, учитељице, — смејао се начелник, — ја ти о томе ништа не знам, до, ево, данас у ови час. Сад видим да су моје Ере најцивилестије у свијету: не мореш га ни за реп ни за ухо, — ка чик је гладак, ка жива хитар.

Стара учитељка обори опет очи, а после мале почивке поче наново разговор о беседи: — Дакле, ви нисте чули, шта је синоћ било? Та то вам је, господине, читава ребелија!

— Шта, шта, ребелија? — питаше начелник, као да га је учитељка хладном водом полила. — Противу државе, реда, владе?... И онај грбави, глупави полицајац ништа да ми о томе не јави!

— Дакле, он вам није доставио? Но, лепо, прекрасно, кад и сама власт гледа кроз прсте бунтовницима и рушитељима поретка! А знате ли ви, о чему је говорио онај Живко Пацић? Онај пропагандиста, републиканац, комунац?

— Не знам, вјере ми, учитељице! Тако ми тепелука моје покојне жене, не знам! Ну одријеси ланац, те с њиме насриједу! Па да је прав ка свијећа, само зато, што те је уплашио, кихаће робијом!

— Доказивао је, да је Југ-Богдан с девет Југовића свирао у клавир!...

— У дромбуљу, млијеко ли му! У гајде! Огубавио, богдице, ка и надухан миех! Какви клавир? Рђао ка потковица липсалог папипа! Зар не нађе да друго што говори, књигу ли му и ко је написа! Е, знади, учитељице, да ћу забранит' продају мастила за читав перковачки округ! У којој бакалници нађеш макар и аковче, наћераћу ћифту, да га наштину испије мјеште препеченице...

— А знате ли ви, шта то значи? — питала је стара госпођа, пажљиво посматрајући сваку црту начелникова лица. — То значи, да и наша влада удара у клавир, а то је: на јавном месту исмејавати владу! Људи су се томе досетили, па су, богме, неки псовали, а неки су се и злурадо смејали...

Начелник је од чуда зинуо и није умео ама баш ништа проговорити. То, што је чуо, беше за њега страшно! Стара госпођа, окуражена, пође и даље. — А онај професор! Но, то је грозно, то је ужасно! Он је хтео доказати, а то се може као наставак Живкове беседе сматрати: да ће се људи после пет стотина милиона година без ваздуха угушити....

— Он ће се угушити — рече начелник, — у хапсу, на вјешалима ће се угушити!...

— А то ће рећи — настављала је стара госпођа и даље своја тумачења, — то ће рећи, мој господине, да је у Србији ружан ваздух, да нема доста слободе, и да је народ толико жељан те њине измишљене равноправности и једнакости, да ће се за њу све донде борити, докле у борби не победи, или не малакше, као што је то и сам професор у својој беседи навео: „Без ваздуха људи не могу живети; па кад ваздуха нестане, људи ће се угушити!“ Јесте ли ме разумели?

Начелник, који је по самој природи био прост, а школу није баш много посећивао, иако није ама

баш ништа од свега разумео, морао је тврдити да разуме и да је све тако, као што стара госпођа вели.

— Вјере ми, учитељице, ти ми зададе ђавоље бриге! Сад само не знам, да л' ћу президијално, писмом, али депешом о томе да извјестим господина министра! Депешу морам шифрирати; а кад ми те шифре дођу, волио бих бројат', како ми зубе ваде, но саставит' дваест ријечи једну до друге.

— Треба јавити, и то што скорије — наговарала је стара госпођа; — што брже, то боље; нека господин министар зна, шта се овамо у земљи кува. А знате ли, ко је завршио беседу?

— Шта, зар још има? Та докле ћеш, учитељице, побогу? Та то је, као што ми наказива, до зоре трајало!

— Да шта ви мислите?... Кад су њих двоје изговорили, диже се она протерана Новосаткиња; она набељена, отрцана! Она!... Но, ал' то је већ ужасно! Па знате ли, о чему је та протерана вештица говорила? О љубави! А шта је говорила, то вам не смем ни казати! То је шкандал! Безобразлук! Кад успишете депешом или президијално господину министру, а ви наведите само један ред, што га је безобразница у пуној дворани, пред најотменијим светом, јавно изговорила:

„Обоје се мени журн“...

— Та већ и мала деца знају у Перковцу, ко су то двоје, на које она нишани! А после тога још нешто безобразно рече, али то нисам упамтила, само знам, да је после те средње врсте још безобразније додала:

„Кроз сред мене да пројурн!“...

— Шта, наопако! Е, то већ морам црвенијем плајвазом поткријепит'... Уосталом, дознаде ли још каквијех новости у нашем Перковцу? Еда ли се већ једном ови наш лапарави прото помири са његовом попадијом?...

— Камена се помирио! Сирота жена од муке се и пропила. А и то је све масло те несрећне Гркиње, и то, што чича-Тима удаје онако грешно дете, све је то њен посао.

— Зар оног намолованог костура, што му клопарају сува ребра у празној кожи? Што му је сав облик у носу смјештен? Е, вјера и Бог — рече начелник, — голе кости, као да су прије десетину година из гроба ископане, те још ударају мртвијем задахом, и гле, шта у овоме пијаноме Перковцу починише! Бар да је на њој меса колик' на корњачи! Али ни драма!...

А после, погладивши учитељицу по округлој брадици, додаде, враголасто смешећи се: — Бар да јој је на грудима толико сала, колик' на твоме подваљку, гријеха ми, што сам га овога часа замислио, дошла би облија, учитељице, од јајета...

Стара госпођа обори застиђено очи, рукова се с њиме и, задовољна, што ће и само министарство још истог дана о њеном добро смишљеном реферату извештено бити, оде кући.

То јутро по беседи чича-Тима се доцне пробудио, а кад је устао, беше некако зловољан и бунован. Није се ни умιο као што ваља, а већ је натукао свој шешир на главу и оде у чаршију. Кад је поред своје Милке прошао, она му приђе, по обичају, руци, али он је ни погледао није. Дете је гледало за њим тужно, замишљено; видело је, сироче, да је са мајком и оца изгубило. Кажу, да човек за ноћ оседи, остари. А сироче постаје човек смишљен, озбиљан; и саме црте на лицу изгубе ону безбрижну детињу облину, а наместо њих скупе се прерано оне ситне борице, које би требало само старца да украшују. Милка беше бледа као лимун; да је имала кога, можда би се, сирота, и потужила, можда би казала: „Ето, пријатељу, мозак ми је потресен, а у грудима ми је нешто тешко, боли ме,

а не знам, шта.“ — А, овако, сама и остављена, наслонила је своју малаксалу главицу на суву руку, па је замишљено гледала преда се. На запећку стајао је хлебац и недодирнут, могли су га мишеви свега развући, а она не би ни скочила, да га од грабљиваца одбрани; чича-Тимина је постеља стајала ненамештена, сто незасрт, а она, сирота, неумивена и неочешљана — права слика занемареног сирочета. Дуго је, тако, ћутала, а после се диже, узе из неког сандучета мали један завежљај, у коме беху смештене њене одавно забачене играчке. Једна лутка без руку, две-три луткине шарене кецељице и хаљинице, а после неколико згужваних хартијица, на којима беху нашаране слике неких краљева и краљица и друге којекакве беспослице. Она их је превртала, а сузе су јој текле низ увело лице... Је ли то прошлост, што је у стању била у детињим грудима толику тугу покренути? Међу осталим ситницама у завежљају нађе она једно парче још прљавије и згужваније хартијице од осталих хартија, размота је пажљиво и, грчевито притиснувши је на своја уста, страшно је пољуби. То да је нека стара београдска инштитутка видела, заклела би се, да то, што је јадно сироче таком ватром пољубило, ништа друго не може бити, него — љубавно писмо. А, уствари, беше то неки ружно исписан пропис. Тешко да би га други ко и могао прочитати, осим онога који га је писао, или неког старог извецбаног учитеља. На челу тога прописа било је крупно исписано:

„Бог је милосшив.“

— Јест — рече Милка, — то је мој пропис, што ми је још моја мила мајка поправљала. — И она бризну у плач, а сузе се слеваху доле на испрљану хартијицу. Кад се мало утишала, а она је продужила жалостивим гласом даље: — Ето, ово слово беше рђаво, мајка се и наљутила на мене, па га је

прецртала и написала лепо сама својом руком друго слово; па и оно *веди* је она поправљала. О, ала је дивно моја мајка умела писати! Ја сам видела штампаних прописа, али баш ниједно слово није као моје миле мајке!...

Тај пропис беше јој једина успомена на мајку, на сваком писмену те испрљане хартијице беше читав свет из њезине детињске прошлости; у свакој цртици тога прописа гледало је јадно дете своју изгубљену мајку, па се часом насмешило, а махом је бризнула у плач. У таком тужном расположењу затече је и лепа Гркиња.

— Но, Милка, — продера се својим крештећим гласом, — шта је то? Дванаести је сат, а ти још ниси ни собу спремила! И ти се спремаш за удају, и то за каква човека! Но, лепа невеста!

А кад је видела на столу поређане детиње играчке, она разрогачи очи, а уста је разглавила скоро до ушију и, подбочивши обе руке на суве кукове, стаде на сав глас зипарати:

— Сад ти још и лутке требају! Лутке! Невеста! Ха, ха, ха! Јеси ли се ти помамила, траго чупава? Ха?... Вештице!

Милка је ћутала; поглед јој беше миран, станлан, а усне је јогунасто једну у другу упила тако, да је у тај мах изгледала као да изазива, пркоси; а кад је Гркиња приступила ближе асталу и већ хтеде својом сувом руком да зграби поређане ствари, Милка јој приђе корак ближе.

— Госпођо, — рече уздрхталим гласом, — ово су моје ствари!

— Шта? И још се усуђујеш! Е, гле ти штенета! — и она гурну јадно дете настрану, зграби оне хартије, што су на асталу стојале, па, и не гледајући их, поче у својој раздражености као свака пиљарица резоновати: — Лепо! Прекрасно! Но, то ми се допада! Девојка под прстеном, па чим се забавља? Прегледа старе лутке и преврће нова љу-

бавна писма! Лепо! Но, таке ствари већ могу једног честитог младожењу обрадовати!

Милка је покрила лице рукама, а лепа Гркиња, прегледајући хартије, поче из прописа читати: „*Бог је милостив...*“ Кад је то прочитала, она тресну и прописе и намоловане краљеве и краљице о земљу и већ их хтеде ногама газити, али их Милка, хитро као веверица, покупи и мету у своја недра. У том тренутку уђе чича-Тима у собу. Нос му беше црвенији него обично, очима је закрљештио и већ је зинуо, да, по обичају, изгрди своју мезимицу, али кад је видео обожавану Гркињу, он се, онако пијано, осмехну на њу, а задај од рума и ракије куљао је из њега као из табарке. — Е, баш сам, касти, на вас мислио, чедо моје бело! Моје јагње, касти... Мало сам се, касти, напио ракије... Ал' је шљивица у тог Маринка, баш је, касти, ни у Срему нема!

Док је он тако трабуњао, лепа се Гркиња прибрала мало и, преврћући, по обичају, очима, осмејкивала се умиљато на свога маторог обожатеља. И Милка је, међутим, себи дошла, убрисила је од суза очи и ишчекиваше мирно, скоро достојанствено, шта ће даље да буде. Гркиња, откако је познаје, није у њеним цртама приметила толико пркоса, толико самосвести, могло би се рећи, јогунства, колико у овоме часу. Та Милка беше свакад мирна, послушна, као свако сироче!

Радост је само осећала, а није умела спољним знацима исказати је; тако исто и туга налазила је само у њеним слабачким грудима усамљеног склоништа; а увреде, којима је после мајчине смрти и од својих и од туђинаца често обасипана бивала, научила се трпљиво сносити... Гркиња је још једанпут премери својим пепељавим очима, па кад је видела да дете њеном измајсторисаном погледу отвореним очима смело пркоси, она, да би избегла сваку могућу неприлику, окрете се, усиљено смејући се, своме чича-Тими:

— Ви, откако сте се упознали са честитим вашим господин-Папрагом, као да сте много веселији... Но, но, немојте тајити, ја вас бар познајем!

— Што јест, јест, касти, баш сам са тим човеком задовољан; но бл човек, васпитан човек, човек, касти.

— Господин-Тимо, — прекиде му реч лепа Гркиња, — време је да се руча. Извол'те, мој дебели даскало досад је давно исплазио језик; ви га, драги Тимо, познајете, па не треба ни да вам кажем, да је, сиромах, већ од сванућа гладан.

— Па, касти, нека пије Маринкове ракије, макар само по оке до подне; верујте ми, да не би ни на сам Божић огладнео.

— А ја сам, ви'те, чула, да ракија отвара апетит?

— Оно, касти, отвара апетит, те човек што је више пије, све би је више пио, али, касти, онако без хлеба. Ха, ха, касти, ја вас обожавам!... — Хтеде чича-Тима и даље да трабуња, али га Гркиња узе под руку и одведе у своју собу — на ручак. Милка остаде сама, погледала је жалостиво за њима, а после се даде сама својим мислима. Она је, сирота, рано почела сама о себи, о својој судбини, да мисли... — Кажу — говорила је тек онако полугласно, — да се девојке морају удати, да нигде у свету нема девојачког села; а ја бих у њему хтела живети... Ја тога човека не познајем, што ће да буде мој муж; а мужа треба да волимо! Како ћу га ја волети? Леп је, веле, али ја не видим ту лепоту! Моја мајка беше лепа, а личи ли он на моју милу мајку?... Она имађаше велике отворене очи, по ваздан бих могла гледати у њих, па да се сита не нагледам; а у њега су мале, жмираве, очи, — страх ме хвата, кад их из далека смотрим! Моја мајка је лежала мртва, ја сам на њене груди наслонила главу и једва сам се од њих одвојила, од тих ледених прсију! А он ми ономад приђе, рукова се са мном, а мени се учини као да ми је мртавац

руку стегнуо, — сва ми се кожа најезила! Је ли то младожења, са којим ћу ја вековати, кога ћу ја волети? Теше ме: навићи ћу се! Болесник заборавља на шећер, навикава се на пелен, и временом лекар ће, можда, с поносом рећи: „Моја се болесница навикла на горчину“! И то је све, што се од природе изнудити може. „Учтив је, васпитан је“ — тврди ова намолована лутка, што ми се силом за старатељку намеће. Васпитан, учтив, а уствари видим, да има нов капут и да се толико пута до земље поклонил, колико коракне; моја мати није то умела, а људи су и за њу говорили, да је васпитана!

Те мисли нису приличиле њеним годинама, али сирото дете у нужди и невољи брзо сазрева до човека: големе патње, необичне муке, гажење и тиранија стварају, често тренутно, од обичног човека узвишеног мислиоца, филозофа.

— Мој отац хоће, и ја се морам удати! Ја не смем питати: „За кога?“ А и нашто да питам, кад су мени сви људи једнаки? Тај, што ће мене узети, зове се Папраг; он не може бити гори од мог оца, па што не бих пошла за њега? Ова Гркиња неће имати власти у кући мога мужа, па шта се имам предомишљати? Ја сам сироче остављено, погажено, треба да сам благодарна, ако ме ко у кућу прими!...

Тужне су то мисли; тешко ономе, ко се у њих удубе! То је отрован паук, што ти танком преџицом своје паучине све донде срце стеже, докле у болу не препукне. Милка је, таким мислима зањета, ућутала, а споља се чуо притворни глас набељене Гркиње: — Милчице, а зар ти и не мислиш данас ручати? — А после тога окрете мало у шалу: — Е, ви'те, господин-Тимо, шта чини удаја; ту се, богме, у радости заборавља и ручак и вечера!

— Бре, нек' се не заноси — грмео је чича-Тима, — док је није ђаво однео!

Утом се отворише врата, и чича-Тима закрљештеним очима гледао је у своју уплашену ћерку, која је онде пред њим дрхтала, али се није с места помицала, нити је тренула. Она се решила да сваком њихову нападају пркоси.

— На ручак се вуци, опајдаро ниједна! — викао је чича-Тима, распаљен Маринковом шљивовицом, а још више раздражен наговором препредене Гркиње. — На ручак, док ти нисам ишчупао те твоје чупаве курјуке!

— Оче, — рече Милка мирно, — ја нећу данас ручати, ја не могу! — А после додаде уздрхталим гласом: — Оче, ја сам слаба!

Чича-Тима, ма да је био пијан, опет није могао да не погледа пажљивије у своју мезимицу; па кад је видео од плача поцрвенеле очи и кад је видео оно бледо лице, он се окрете Гркињи: — Хајдемоте, госпођо, а она, касти, кад неће, нека је ђаво носи! Така јој, касти, беше и покојна мати, неваљала, јогунаста!

Њих двоје одоше, да доручају, и кад су већ ручали и по неколико чаша у здравље срећне женидбе и младенаца попили, чича-Тима оде, да спава; а лепа Гркиња се најкитњастије обукла и спремаше се, да се мало по чаршији прошета. Али пре него што ће свога дебелог Шпартанца оставити, морала му се похвалити: — Дакле, мој дебели даскало, знаш ли, шта ми је ова пијана будала обећао?

— Шта, моја Аспазијо? Хи, хи, хи! Мал' не рекох, аспидо! Шта ти је обећао?

— Да ће ми купити од тешке црне свиле хаљину, и то још ове јесени!

— Хе, хе, хе! Па ти ћеш ми изгледати као грчка краљица, кад је ишла на венчање...

— Ја бар мислим — рече поносито Гркиња. — А после сасвим грациозно рукова се са својим човечуљком и оде у чаршију, да онде купи за десет пара алеве паприке и да натовари пуну торбу нај-

новијих лагарија, којима је Перковац у свако доба изобиловао.

IX.

Гркиња је прошла кроз целу чаршију. Кога је год у путу или пред дућаном видела, она му се поклонила, погледала га је својим чезнућим погледом, па је ишла даље, као нека славом увенчана глумица. Па ако је још у путу срела некога од оних младих зврндова, што су на синоћној беседи суделовали, с њиме се, као са саучесником сопствене прославе, и руковала. — Дакле, млади господине, јесам ли синоћ моју декламацију као што ваља одекламовала?

— Неописано! Неисказано! Јединствено!... — одговарао би зврндов... И тако би, задовољно смешећи се, ишла даље. А кад је прошла главну чаршију, и већ дућани постајаху ређи, — тек на погдекоме ћепенку видиш два-три црвена лонца, једну чинију са сачмом, другу с кременем и са направљеним бокорићима жутога смиља, — она поче мало брже корачати; а кад је и последњег дућанчета нестало, Гркиња удари налево, кроз једно тесно сокаче, па прошавши онуда, упутила се право горњој маљи. Ту, у томе усамљеноме крају, ретко је кога сретала, а кад би кога срела, тај би стао и гледао, не што би на њојзи било нешто — осим натовареног белила — необично, него, просто, што су се у томе крају ретко виђале жене „из бољег сталежа“, као што се у отменијем свету говори; а и кад би каква трговкиња или начелниковица својим извесним послом те ратарске крајеве походила, да не пада толико становницима у очи, узела би на себе неку голему стару бунду, па би се умотала у какву црну исхабану шамију, само да се, колико толико, са онима изравна, које је наумила походити. Наравно, да се лепа Гркиња на такве маленкости није

обзирала. Она је сасвим безазлено, онако по ново-садски, раширила свој зелени амрел, пустила дугачке шлепове, да се по прабини вуку; а, овамо, како би се беле шлинговане чипчице на паргарској сукњи боље видети могле, подигла је предњи скут своје тунике чак до више колена. Жене и деца су се, истина, мало бекељили на њу, али нико, па ни сами сељачки пси, који су је, урлајући, облетали, не смедоше јој на близу приступити.

Већ је била скоро на крају горње ма́ле, откуда се виде зелене утрине, што се од самог Перковца до у Миличево пружају; али госпођа Гркиња није за онда наумна била да се лепом бојом природом бави, да се диви шареним ливадама и загаситом зеленилу прастарих лугова. Она тамо ни погледала није. На самоме крају ма́ле, између неких кошева и шљивика, пружао се коровом обрастао сокачић; у њему беше само једна кућица, кровином покривена. Око ње се подизао од дебелих врљика плот тако велики, да се од њега једва видео искривљен оџак, који је од плетара био начињен, а жутом земљом тек само површно излепљен. Из оџака је куљао густ дим; па како је време тихо било, падао је доле на земљу и повлачаше се, као нека провидљива плава магла, по густо засађеним шљиварима и по узаноме сокачету. Гркиња је белом марамом запушила нос, да не би удисала онај смрдљиви ваздух, што се са димом ширио. Кад је дошла до вратница, она трже за једно парче конопчета, а незграпна дрвена врата се, шкрипећи, отворише. Далеко тамо у шљивару чуло се, где псето лаје, а унутра у кући потмуло је кашљала стара баба. Кад је Гркиња кућна врата отворила, једва је могла бабу и назрети; онде, поред ватре, чучала је та стара жена, а дим је око ње са тако несносним смрадом куљао, да се сирота Гркиња једва на ногама држала. Та баба, коју је наша декламаторка походила, беше у целој округу чувена врачара.

У Перковцу мало има жена, које нису њену помоћ тражиле. Ако, н. пр., није која рађала, она јој је умела наћи чини и мађије, којима ће „плод чрева својего“ у ред довести; па кад је то све употребљено било, а без икакве користи, баба је говорила о тешким гресима и упутила би је у какав манастир, у коме је највише калуђера живело, да се онде каје и да тражи помоћи. А ако се нашла каква млада намигуша, која би желела да никако не рађа, баба је и од тога знала чини. И за крађу, и за љубав, и за мржњу, од свачега је она имала мађија и чини.

— Па којим си ми добром дошла, госпођо? — питаше баба промуклим гласом, мешајући нешто по тигању, који је над ватром држала. — Да није опет она мука? — И баба пажљиво посматраше јако удубљене црте на мршавоме лицу своје гошће. — Сад ћу ја, моја лепа госпођо! Сад! — говорила је баба, — само док изручим овај пепео из тигања. Е, шта знам! Људи су људи, сваки има своју невољу! Ето, попа Ђока се, сиромас, пропио; ко зна, каква му је то вештица учинила! А попадија, као свака сирота жена, куда ће, него к мени? А и своји смо нешто, те, ето, од јутрошње доба једва сам купила све што ми треба: има ти ту, госпођо, да простиш, и мишјака, и лево уво од слепог кучета, и ко би ти све набројао, што сам пометала; те ако буде воља божја, да пође на боље... А како твој чича-Тима, ха? — смејала се баба. — Иде као слеп за тобом. А јесам ли ја казала? Та мене никад није глава од слепог миша преварила! — Утоме баба скиде тигањ с ватре, остави га настрану, а после убриса руке и уведе гошћу у собу.

Соба јој беше мала, ниска, али са обичним сеоским намештајем: једна неофарбана клупица, две-три ниске дрвене столице, а ону другу половину запремао је низак кревет, застрт неким старим ћилимима. Оданде узе један сламњи јастук, те га по-

нуди Гркињи, да се на њега посади; а сама је, с прекрштеним ногама, села на ћилим.

— Данас је петак — рече баба; — јутрос како сам мало зелених краставаца јела, више ти ни окусила нисам. Могу ти, ако је по вољи, у длан и у карте гледати, како је теби угодније.

— У длан! — рече Гркиња.

— Мети белегу!

Гркиња извади из џепа једно мало парченце од оне тешке црвене свиле, од које у новије доба по Србији „изображенији“ свештеници праве себи појасеве, и даде га баби. Баба га прегледа добро са свију страна, дуну у њега трипута, па га стави Гркињи насред длана. После је највећом пажњом проматрала испружену руку, зену мало, а затим се весело осмехну:

— Госпођо, благо теби! Ти да знаш, да си се у срећан дан родила! Ето, ова жилица, што ти се преко сред длана повлачи, само што не проговори, да ћеш још четрест година живети! Леп век! Па ћеш још, осим овога, три мужа променити.

Гркињи пређе преко лица лак осмејак, и није никако могла своје унутрашње задовољство да притаји. Три мужа! Та томе би се макар каква секретарица министарства, па и сама начелниковица, могла обрадовати!

— Три лепа, млада, мужа — додаде врачара, — а после ћеш остати богата удовица...

Стара врачара пљуну мало на свој палац и стаде по Гркињину длану трљати, док се на белој кожи не указа једна модра пругица. — Неко весеље ћеш имати у кући...

— Свадбу! — рече полугласно Гркиња.

— Биће! — додаде баба. — Мене длан никад не вара. А после ћеш се жестити. Ево, гледај, свађа у кући! Новац из куће! Неприлика!

И црте на лицу Гркињину дођоше забринуте, а и врачара постаде мало озбиљнија; десни кажи-

пут је упрла на своје ниско и збрчкано чело, а нос и уста је искривила, а затим, као изненађена неком новом појавом, повика весело: — Љубав! Мене дланови никад не варају! Неко високо свештено лице цркава за тобом! Владика, прота, ђакон, црквењак? Да, госпођо, не знам.

— Прота! И јуче је...

— Прота, прота! — прекиде је врачара. — Хоће да умре за тобом, да се обеси, да полуди, да побесни!... Благо теби, госпођо, ти си се у срећан дан родила!... А имаш ли макар и мрвице земље са гроба Св. Петке?

— Немам! — рече, уздишући, Гркиња.

— А имаш ли лево око од слепог миша, што је ухваћен у пећини?... Немаш, ја! Па ће ти ту требати и једно парче од опанака велико-мученика Прокопија, а добро би било да имаш макар и једно зрнце од оне наворе, коју су пред своју смрт поделила у Св. Гори три јерарха...

Гркиња је дубоко уздахнула.

— Љубав је превртљива ствар — рече баба. — Прота је као луд за тобом! Ја! Ал' ако те тричетири ствари не узимаш код себе, лако може да се одбије од тебе! А, богме, то је лепа прилика! Та колика му је само парохија, хеј, госпођо!

Гркиња опет уздахну.

— Ствари су скупе, али ја ћу ти их дати, макар и за нешто старо. Па кад се ти помогнеш, лако ћемо! Неће ни мени бити лоше!

Гркињи синуше образи.

— Па шта би да ти дам, слатка моја стринчице?

— Оно, што ти не треба. Што није више ни за шта — пренемагала се баба, — изношено, благо стрини! Та ону твоју стару бунду, што сад велике и младе госпође и не носе више...

Гркиња се замисли мало. Није ни њојзи било ласно растати се са таким бундом, ал' које што не беше зиме, а које што се надала да ће до зиме и

две бунде од новодобивеног љубавника очупати, тек она пристаде да јој искану бунду за такве скупоцне мађије поклони. — Још сутра навече ћеш је добити. Али мораш ми још казати, каква је љутина у кући и какви ће новци из куће?

— Хоћу, благо баби! Хоћу, лепа моја госпођо, само душу мало да одморим. Сутра навече, кад донесеш бунду, све ћеш дознати... све, слатка моја госпођо! Гледаћу ти у оне карте, што су на сам Велики петак у Туманима на Христову гробу преноћиле.

И тако се обе, једна другом задовољна, растадоше. Гркиња је у бабино казивање била потпуно уверена, — та њу баба још није никад слагала! И кад ће се чича-Тима у њену лепоту загледати, она јој је предсказала; и кад јој је чика-Паја член купио свилену хаљину, и то је од бабе већ унапред дознала; и у свему осталом се по саветима старе врачаре владала. Та зар је сиромах њен Никола, Тима, чика-Паја и други њени обожатељи, зар су једанпут у ракији попили размућеног мишјака? Па и проти, не верујем, да неће заударати брада на изгорелу гриву циганског коња или на извађено око каког липсалог шарова, само ако прими из њене руке част!

Кад се Гркиња из горње мале вратила, чича-Тима се већ био умрио и очешљао и спремаше се да иде мало у чаршију, колико да се расхлади, а и вече по себи беше дивно. Он је у лицу, истина, од ракије и дневнога спавања био мало надувен и туробан; али кад је видео Гркињу, трудио се по могућству да се весело насмеје. — Дивно вече, касти; да умем стихове правити, као ваш Никола, баш бих направио један стих, касти, како сунце залази — за мој виноград! Па бих и вас споменуо, како седите испод кајсије, па сте метли руку на срце и гледите меланхолично на небо, па уздишете, касти, — за мном!... Ала би то била песма!...

— Па де, молим вас, слатки Тимо, напишите ми једну таку песму, а кад буде ваша слава, ја ћу је декламовати.

— Сад, касти, не могу, имам важна посла у чаршији, а и глава ми је, касти, мало буновна. Сутра, ваљда, ће и мени доћи шпуријус.

— Да — рече Гркиња, — та ја сам и заборавила питати: шта мислите са свадбом? Кад ће бити?... Не треба много ни оклевати. Што 'но реч, док је чорба на асталу, треба је кусати.

— Оно, касти, од сутра недељу дана биће венчање; морам поручити и Папрагу, да се још у четвртак у чаршији нађе; треба, касти, и да се спрема.

— Та лако је са спремом — прихвати Гркиња, — зар ту толико треба?

— Оно, касти, опет ће много којешта и требати; нећу, касти, да ми после пребацују и да ме оговарају и бољи и гори од мене...

После таког разговора чича-Тима оде у чаршију; али се није по њој ни десет минута шетао, а у дивно руменило залазећег сунца није ни погледао... Трећи дућан у вароши беше бакалница његова неког побратима; она је била чувена са своје старе шљивовице и љуте горке ракије, а поред таког еспапа лако се заборавља и јутрења и вечерња сунчева румен, па и „бледа месечина“; једва ако се кроз зеленкасту боју бистрог пеленаша провиде погдешто пепељаве очи обожаване Гркиње.

— Побратиме, — рече учитељ Тима, улазећи у дућан и намештајући се, како ће се на ћепенку комотније сместити, — побратиме, додајде ми једну грку! Е, касти, баш ме угуши ова данашња врућина! Све ми се чини, касти, да лане у ово доба не беше ове припеке. Шта ти велиш, побратиме?

— Богме је ово опасна жега; мораћу и ја једну шљивовицу искапити, колико да се мало расхладим.

Чича-Тимин побратим беше добар човек; истина, ћифта, али ни упола себичан као данашња ћифта-

рија. Он је у дућану врло мало еспапа имао; тек колико да се назове трговац. На једној страни дућана стојале су наслагане памуклије, које је он сам са својом децом шио, а по рафовима беше цифрасто понаслогано неколико шарених шамија, цветова, машина, кремења, крчага и т. д. Осим тога је имао и парче винограда, који је сам са својом домаћицом одгртао и загртао; али као главни производ, који га је и прославио и лепу му парицу доносио, остаје његова грка ракија.

— Е, касти, ова ти ракија кошта новаца, побратиме! Прави мелем! Него, дајде још једну, касти; на две сам ноге и дошао.

Побратим га послужи још једном грком, а и сам је смотао једну шљивовицу, која се њему веома допала.

— 'Ма, побратиме, — рећи ће чича-Тима, — чу ли ти, да ја удајем моју Милку?

— Чуо сам, побратиме, 'ма тешко ми је веровати. Ко велим, још је дете.

— Тако је суђено — говорио је учитељ Тима. — Него, касти, требаће ми нешто мало новаца; знаш већ, како; имаш, фала Богу, и сам своје деце!

— Дао је Бог — рече бакалин.

— Мени би, касти, овом приликом баш потребовало, само ако би ми хтео позајмити?

— Ако није више од стотину, могао бих ти учинити. Своји смо, а и сигуран сам, побратиме, да ћеш ми вратити; ето, дао ти је Бог нешто мало винограда, а ове је године баш добро родио. А, после, имаш и своју поштену службицу! На тако јемство дао би ти ма ко у Перковцу. Тек велим, побратиме, боље ја да ти то учиним, него други; код мене си бар сигуран да нећеш изићи на глас. Па колико ти треба и кад?

— Требало би ми, тако, до стотину, а нешто имам и сам; па, касти, ако узмогнеш, а ти гледај да ми колико до четвртка набавиш. Деца су, брига је, треба се, богме, и спремити.

— Треба, побратиме, — рече бакалин, — и ја ћу ти донде све што ваља спремити, само ти напиши мало рецеписа од руке. Људи смо! Ко зна, шта носи дан, шта ли ноћ! А интереса ти, побратиме, не тражим ни пребијене парице.

Чича-Тимин побратим беше одиста поштен човек; он се радовао што свом пријатељу може услугу учинити, и то баш у оно време, кад му је најнужније. Данас у такој прилици тешко да би ма ко тако олако прошао. То су још била добра, стара, времена!

— Дакле у недељу? Лепо, побратиме! Знам, да ћеш имати печених јагањаца, то ће и без искања ћаци донети; 'ма, побратиме, гледај да и у вину не буде оскудице! Једанпут се жени и удаје! А ја ти, вере ми, волим од софре устати гладан но жедан!

— Тако је! — тврдио је учитељ Тима. — Оно, касти, колико се сећам, и мој покојни деда поред доброг вина заборавио би на све слаткише на овоме свету; а и ја, рекао бих, да сам баш од чисте његове крви. Па, касти, побратиме, немој заборавити да поздравити снају, те да се она спреми; млада је, моћи ће још коју поиграти у колу. А сад, дабогда, у здрављу да се видимо и лаку ти ноћ!

То вече Милка дуго није могла заспати. Њено уображење јој је износило тужне слике неизвесне будућности. Човека који ће је узети није могла волети, јер га ни познавала није. Његова својта и рођаци беху далеко од Перковца, није, дакле, могла знати, хоће ли бити у стању да их довољно поштује. Хоће ли им се смести у тузи својој или у радости поверити? Хоће ли у Папраговој мајци и себи мајку наћи? А село? Њено детиње уображење није могло ниједне пријатне слике пред њу изнети, која би је својим заносним бојама у тузи њеној утешити могла. Али напослетку, љуљана теретом туге своје, опет је заспала. Само Гркиња не могла

заспати. Она је била будна. По својој мекој постељи превртала се с лева на десно, устајала би, намештала би и наново преметала и јастуке и душеке, али ништа не поможе; напоследку је силом заклапала усијане трепавице, да више не гледа свакојака лица својих обожатеља, о којима је цео онај дан премишљала. Али све бадава: чича-Тима, чика-Паја, браца-Трајко црквењак, па и отац-прота, са својим ружичастим свиленим појасом, од кога смо белегу још код врачаре видели, баш никако да одступе од ње. Најпоследно, око пола ноћи, почеше они један по један у потпуноме мраку бледети; али прота, као да се повампирео, добиваше све јаснији и опредељенији облик. Час га је гледала, како иде, поштапајући се поносито трсковим штапом, по улици, а деца и људи трче за њим, скидају капе и љубе га у руку; после га гледа међу свештеницима из оближњих села, како седи пред Милошевом механом, па пије расхлађену ракију, а попови и ђакони гледају у њега, чудећи му се премудрости; после га види у цркви, како се млати пред олтаром са кадионицом у руци, а златна одежа све трепти на њему, и све јој се чини као да гледа у женску препрату, па би, чисто, на њу да намигне, али му петрахилъ смеће; а после јој све ближе долази и већ ево га, где цео целцит пред њеним креветом стоји, па тек што не проговори.... И тако гледајући у свога новог, али живосно уображеног, обожаваоца, правила је нове комбинације о својој лепшој будућности. — У Америци, веле, има попова и од нашег пола, па што, као, не би и у Србији могла бити бар једна жена капелан? И то баш протин капелан! Ако ништа у томе чину није лепо, а оно су бар приходи, да лепши бити не могу! Умре неко, наплати му се; роди се неко, наплати му се; је ли венчање, наплати се... А од свега тога половина припада капелану, а често и сав приход! А после част!... Кад се мироноше, наравно да ћу ја прва бити на реду; при самоме причешћу

такође; а кад се навора дели, ја ћу гледати, како се другим којекаквим судоперама пружа тек по једно зрнце, а мени читава поскурица!... А што се мога даскала, чича-Тиме, и чика-Паје тиче, они су ми за свакад сигурни! Верност? И ти списатељи говоре све којешта, узимљу оно за необично, што је баш најобичнија женска врлина! Ја, на пример, не познајем ниједну жену, која не би могла бити одмах четворици верна! Наравно, да ћу ја од свију највише одликовати проту, с њиме ћу и шпацирати, али само кад се смркне; нећу да ме оговарају и да износе којешта противу мога имена, као што се о оној шкорпији маторој поговара, као да живи са начелником... То само нећу!...

Тако је она у своме меком кревету премишљала и већ је у мислима гледала нове поклоне, што јој је прота подносио: пред њоме на асталу стојало је пуно најскупоценијег посуђа, на другој, опет, страни неки штофори за хаљине од тешке свиле, од кашмира, персијских шалова и друго којешта; а прота је најљубазнијим осмејком нуди да бира, што јој се најбоље допада. И она је већ жељно отворила уста, да каже, како јој је баш све од потребе... Али у тај мах свега нестане, и лепа Гркиња почиваше у најдубљем сну...

X.

Четвртак је освануо, а у само свануће дође и Папраг у чаршију. Отишао је мало до деда-Спире, узео је четку, очеткао своју атилу, умио се, загладио косу, попио је каву и спокојно очекиваше учитељски колегијум, за који је, наравно, добар стојао да неће изостати, као што се ни преварио није; јер не прође ни четврт сата, а учитељи трећег и четвртог разреда уђоше у деда-Спирину кавану. Били су у жестокој неког препирци тако, да од целе распре ништа друго ниси могао чути ни разумети,

до да се говор водио око десет учитељских класа. И учитељ првог и учитељ трећег разреда хвалили су поделу учитеља у десет класа, којој је основа дубока мудрост.

— Молим вас, господо, — доказивао је учитељ III разреда, — то ћете ми тек допустити, да у сваком сталежу и свугде има постепениости, која се код нас учитеља основних школа назива класа! Узмите за пример и саму православну веру. Јуда нема те важности, коју има Св. Петар, а од Св. Петра је, опет, у рангу већи Св. Илија, и то тако иде у бесконачност.

— Е, баш кад тако у тим класама уживате — смејао се учитељ IV разреда, — штета што није удешено деведесет и девет класа учитељских, па макар ниједна класа немала више него девет пара чаршијских повишице, колико само одликовања ради, ради ранга! — А кад је у кавани приметио и младога Папрага, који му је и сувише својим изнутрашњим задахом ударао на црквени тамјан, а својом углађеном спољашњошћу на филистарску помаду, није могао од смеја да се уздржи и у себи да не проговори: ево још једног човека од ранга; а после додаде, иако је о противноме био уверен: — Ево, у литру ракије и четири каве, па нека г. Папраг реши, а ми да пристанемо: да ли је подела на десет класа боља и пробитачнија за учитеље, или је боље онако по староме, без класа?

— Господине! — рече најозбиљнијим тоном млади богословац. — Угарска је призната као најобразованија држава после Француске, а сама Пешта по себи са Будимом у нечему је надмашила и Париз...

— Знам, у чему — прекиде га учитељ IV разреда. — У окладу, да сте у тој надмашности разумевали маџарску нарогушеност... Е, јесам ли погодио?

— Не, господине, то нисте — рече, скоро сажаљевајући, Папраг; — напротив, ја сам у најпростијем смислу казао, да су Маџари после Француза најцивилизованији народ.

— То им се познаје и по великим мамузама и по фокошу њихову...

Те речи нису биле гласно изговорене, па их млади богословац није ни чуо, те је своје аргументе о учитељским класама и даље својом обичном научењачком мирноћом продужио: — Дакле, и сама Пешта, као најобразованија варош у целој свету, не само што своје биргере, бирократе, па и аристократе, на класе дели и одликује, него и сами келнери су онде, наравно, према својим душевним способностима, у класе подељени, а то тако бива и у Лондону, само у минијатури.

Учитељ IV разреда се слатко насмејао: — Е, изгубио сам! Деда-Спиро, докотурај-де једну литру старе жабарке и испеци четири кафе! Изгубио сам! Е, али ко би се, опет, сетио, да су за мустру узети пештански келнери? То, да сам јуче умро, данас не бих знао!... Шта би, Спиро, с отом жабарком? Ти као да је наново препичеш?...

— Сад, учитељу! Та, ваљда, нећеш од жеђи скапати?

Деда-Спира донесе на служавнику три-четири ракијске чашице и једну литру старе жабарке. Учитељи се још нису ни обредили, а, ево, дође и чича-Тима. Био је мало углађенији но обично, а и капут је обукао нов, што га је за Ускрс спремио.

— А гле, ево и чича-Тиме! — рече учитељ IV разреда. — Деде ти, стари, опробани детонаставниче, деде ти кажи, да ли је боље учитељима са класама или без класа?

Учитељ Тима је сваку заведену новост, како у школи, тако и у обичном животу, мрзео; а откако је, сиромах, изгубио оне две класе, опасно је било и разговарати се с њиме о класама. — Дабогда, им се мозак у сто и десет класа расточио!... Они мени да узму две класе! Е, касти, то им никад не могу заборавити!... Две класе! И то, касти, све за љубав оне маторе клепетуше!...

Да је учитељ Тима чуо, да је и његов будући зет за поделу на класе, би, јамачно, покварио цело пријатељство; али, на срећу младенаца, он то није чуо, а Папраг, као човек од такта, да сваку могућу неприлику предупреди, приђе му ближе и пошто се, по обичају, једно пет-шест пута поклонио до земљице црне, поче и сам ударати противу класа. — Оно јест — рече, — у школи међу ђацима могле би још и остати оне три, већ у целој цивилизованом свету узаконјене, класе; али међу учитељима, ту не би требало да тако што постоји! Ја сам свакад био тога мњења, да се учитељи према годинама награђују. Шта ви на то велите, господин-Тимо?...

— Дакако! — тврдио је Тима, коме је, наравно, таки предлог у рачун ишао. — Дабогме, да би то тако требало удесити! Оно, касти, што је човек старији, то је и искуснији и паметнији! Па нека каже ко шта хоће! Ја моје искуство не дам за све науке што се у школи уче. Ето, па питајте само госпођу Гркињу, какво сам сирће баш сад за сватове спремао! Таке салате није ни цар јео, као што ћу је ја мојим сирћетом зготовити! Па учи л' се то у школи?... Тако је то, касти; али сад јаја какоћу, а кокошке ћуте!... Па нека ми ко каже: учитељ Тима не зна ништа!...

Учитељ IV разреда се смејао, али не чича-Тимину хвалисању, него му беше смешно како Папраг брзо окрете лист; но пошто није био у намери да таста и зета доводи у сукоб, то се само осмехнуо. — Изгубио сам литру ракије и четири кафе, али ми није жао; бар ме је млади господин колега уверио, да су Маџари најцивилизованији народ! — А после додаде, скоро заједљиво, окренувши се Папрагу: — Ви сте, по свој прилици, у самој резиденцији маџарској положили основе своје данашњем образовању?

Папраг је осетио жаоку, што је у тим речима

лежала, поруменео је, али није имао куд, већ је мудро ћутао.

— Сад је на мене ред, да частим — рећи ће чича-Тима, брижљиво се удаљавајући од проклетих учитељских класа. — Хоћу и ја да частим; оно, касти, ја и удајем кћер!

Деда-Спира изнесе још једну литру жабарке и још по једну црну каву. Кад су то попили, они се разиђоше, сваки својим послом, а чича-Тима са својим зетом упоредо оде управо у бакалницу, своме побратиму. Папраг се, по обичају, и ту поклатио десет-дванаест пута, а бакалин га је својим паметним очима, смешећи се, од главе до пете мерио. — Е, па срећно, срећно побратиме! — рече напоследку. — Да их Бог поживи, млади су, а век је дуг, па, богме, ако где у чему и буде мане, дотераће се, ујдурисаће се. Има времена, само нек' су деца жива!

Затим понуди Папрагу столицу, а сам са Тимом оде у споредну собицу, у којој ништа не беше, до један неофарбан сто и две дрвене столице; а остала мрачна просторија те собе беше запремљена кожицама, памуклијама и са неколико крупца соли.

Кад је чича-Тима сео, бакалин извади ћутећи кесу иза појаса, па му пажљиво изброји стотину дуката. Чича-Тима извади из џепа квиту, готову потписану, па је даде побратиму. — Хвала, побратиме, а ово парче хартије узми, колико, касти, сигурности ради. Па како ти се допада младожења, ха?

— Оно, побратиме, на очима је доста чист и угледан, само што ми нешто мало по немачки, маџарски ли, заноси? Тек, велим, биће и то да је нека наука? А право да ти кажем, мени је данашњи свет смешан! Млад човек натакарио наочаре, тамо, опет, матора жена навукла на себе грдан кринолин, па неке пунђе, пера и друге којекакве беспослице; друге, опет, младе, лепе, а овамо пустиле чеперке на очи баш као ждребице. Овај твој зет био би красан момак, само да се толико не смеје и не

клања, а овако ми долази баш као да сам га негде у комендији гледао.

— Хе, побратиме, не знаш ти! А то је, касти, мода, па шта ћеш ти мимо свет? Ено, гледам пре, син оног Железниковића, што га је наша влада у Париз слала, сигурно зато, што овде није могао ништа научити, па, касти, да се мало у свету дотера, углади. Би тамо за неко време, па се направи читаво чудо! Шта ти није натоварио на себе, па какве ти речи не говори три сата, ама баш ниједну да му не разбереш! Стајао сам некако пред Трајковом механом, кад се са господин-начелником састао. Што сам онда видео клањања и метаније, ја већ никад у животу нећу! Начелник се, касти, измиче, а он за њим; е, баш мишљах, да ће се на сокаку побити!

Кад се чича-Тима са својим побратимом вратио у бакалницу, затекоше младог богословца, где преврће неки ђердан од црвених земљаних ђинђувица, што их младе сељанке за дваест пара по чаршији купују.

— Ово је диван корал — рече, научењачки проматрајући ђердан. — Да није сувише скуп, заиста бих га мојој Милци купио; ох, ала би јој то јасно црвенило према њену белом лицу доликовало!

Оба побратима га погледаше зачуђено; чича-Тима се мало накашљао, јер није знао, шта ће да му одговори.

— Оно, касти, зете, тамо код вас у Пешти, можда, се ово скупо и продаје, па га, ваљда, друкче и зову; а овде му је право име ђинђуве. А, касти, доста су и јефтине: мој побратим их купује у Београду по два гроша туце.

Папраг се збунио, а бакалин, који је у свему био мудар и окретан, да би га из те забуне извукао, пређе у разговору на будућу свадбу. — Дакле, побратиме, ти као велиш, сад у недељу?

— Па, касти, шта ћемо и да оклевамо? Што ће бити јесенас, нека буде вечерас! Ја бих рекао

да је тако најбоље! — И чича-Тима извади из џепа кесу, па је наново онде на тезги избројао оних сто дуката, што је зету наменио. — Ево ти, синко, новци! — рече скоро разнеженим гласом. — Иди, па купуј и спреми се, како ти најбоље знаш. Оно, касти, шта вам могу ја? Бог нека вас учи и он нека вам сваку срећу дарује! — Кад је то говорио, глас му је дрхтао; а, богме, и није, сиромашу, ласно растати се са сто дуката и са својим дететом, па макар да је колико окорео.

— Дај ми, побратиме, још једну грку, па да се гледа за послом!

Кад је и ту чашу грке искапио, да мало своју унутрашњу муку разблажи, а он оде право кући, да свадбарину спрема; а Папраг, опет, на другу страну, које да продужи комбинације о својој будућности, а и сам да се за ту свечаност приуготови...

Кад је учитељ Тима дошао кући, затекао је Милку, где сасвим озбиљно шије, кроји, па опет прекраја, додаје чипке и шепутлице, и у свему томе је лепа Гркиња руководи.

— Видиш, Милчице, није требало да узимаш црвене пантљике; на белу хаљину свакад се међу црни накити, то тако дивно доликује, да се не да описати! Исто тако, ако купиш црне ципеле, а ти их белим трачицама и дугмићима ишарај, — то је по моди! А кад пођеш на венчање, немој у косу трпати смиља и љубичице, то је сељачки! Него, ако немаш георгине, а ти узми црвеног божура и два три струка сунцокрета. Ја кад сам се удавала, то да си видела! Није било у Новом Саду фотографа, који ме није молио, да ме снимим; један ме је сликао, па је ориџинал послао чак у Париз; ја сама се нисам познала, така је то красота била!...

То је био њен укус: на глави много цвећа и то најдрастичније боје, коса нацмакана помадом, на лицу товар белила, а хаљина да се и не види од самих пантљика и шепутала; тако намештена и на-

кинђурена, у стању је била по два сата пред огледалом седети. Често би у томе усхићеном заносу и заспала, уживајући у својој лепоти.

— Тако је то, моја Милка. Данашња млада и девојка треба да пада у очи, нема ти ту стида и скромности! Истина, ја те слабости нисам никад на себи приметила, али сам гледала понеку од мојих познаница. Дође млад, отмен, господичић, завитла несташно штапићем, поклони се по обичају, па онда: „Слуга сам нижајши, моја дражајша (или прекрасна) господична!“... Да га изедеш од милости! Не знаш, шта је дивније на њему, или је цвике, ил' је цилиндар, или бели прслук и гласе рукавице?... Клања се и ближи се њој... А она чапља! Оборила очи доле, а поцрвенела као обарен рак; он се примиче њој, а она се одмиче; он хоће да јој придене ружицу ил' други какав цвет на груди, а она, глупара, побегне испред њега! И то ми је после девојка!... Но, јесте чули!... А, а!... А гле и господина Тиме!... Е, јесте чули, баш сте нас иберашовали!...

Чича-Тима се смејао, беше добре воље; нарочито га је задовољавало присуство лепе Гркиње, а и последње речи њене, које је чуо, беху, по његову мишљењу, извор мудрости за једну младу девојку.

— Тако, Милка, тако, дете моје, учи се и слушај, што ти госпођа казује; ти си још млада, ал', богме, има их које су и старије, па би, касти, паметно учиниле да код госпође у школу дођу; имале би шта чути!

Гркиња се задовољно смешила; њој је ласкало што је чича-Тима тако високо цени.

— Дакле, драги колега, прекосутра свадба, венчање, весеље?

И она је весело тапкала својим мршавим рукама, баш као дете које се радује Божићу. Напротив, Милка је озбиљно ћутала и пришивала шарене шепутлице на своју венчану хаљиву.

— Е, јеси ли сад задовољна? — питао је чича-Тима своју ћерку удавачу... Девојче испрва ћуташе, али кад јој је отац пофторио то исто питање, она скоро нечујним гласом рече: — Јесам! Задовољна сам, оче!

Да је чича-Тима боље погледао своју ћерку, он би видео, где јој се суза преко белих образа котрља; али он беше више сам собом и Гркињом занет, него да би имао времена и на своје дете гледати.

— Купио сам, дакле, два јагњета, а једно ћу добити од газда-Милчића на поклон. Знате, има сина код мене, па је још о Духовима читао апостол... Чорба, сарма и печење... Шта ће нам више?..

— А мелшпајз?... Знате, у Новоме Саду ни обичан ручак не прође без мелшпајза.

— А ја сам мислио мало повише вина... па, касти, макар и не било мелшпајза...

— Куглофа и гурабије.. Драги колега, то мора бити!

Наравно, да је чича-Тима одобрио; а како се с њоме упознао, не беше ничега, што јој он не би учинио по вољи.

Милка остаде сама, озбиљно и замишљено гледајући у свој посао. Изгледала је као одрасла девојка; ништа не беше на њојзи што би одавало њене младе године. Лице младо, али свака цртица показиваше тврду вољу и сталност, која у тим годинама не приличи оној мекој детињој облици, на којој би требало да трепери блажена румен среће и задовољства; и сами покрети њена још неразвијена тела, примише на себе ону сигурност, која би тек доцније могла диван израз чврстога карактера бити.

— Јесам ли задовољна? — Тако ме пита окорели отац, кога бих само наљутити могла, да сам друго што казала, него „Задовољна сам!“... И ја сам одиста задовољна! Та, ето, шијем и спремам се

за удају!... Пре кратког времена играла сам се луткама; ону највећу, моју лепу Љубицу, њу сам сву црвеним трачицама и зеленим венцима накитила, па сам онда казала: „Љубице, моје драго дете, ти си већ одрасла, треба већ да се и удаш!“ Па сам јој нашла и младожењу; онај црни штап мога оца, на коме је изрезана глава некаквога мајмуна, то је био младожења! Ја сам се направила попа, те сам крупним поповским гласом питала, по обичају, моју накићену лутку: „Љубице, имаш ли ти вољу за овога младића поћи?“... Љубица је морала климати главом. „А ти, брајко,“ питала сам младожењу, „јеси ли вољан ову девојку себи за супругу узети?... Немој, синко, да после кажеш: „Наговорио ме тај и тај, приморан сам!“... Младожења, како је био прислоњен уз невесту, скотрља се од радости на земљу... „Дакле и ти имаш вољу? Е, да сте благословени!...“ Тако је то пре кратког времена са лутком било, а прексутра ће бити са мношћем...

Милка ућута, по беломе лицу лебдео је сетан осмејак, а по њему, као по сунчеву зраку, трептала је једна суза.

— Ах, да ми је мајка у животу!

.....

Стара госпођа гросмутерка, која је и иначе у свима перковачким сплеткама на површини пливала, баш као она масна ђинђувица на дебелој говеђој чорби или као загорела запршка у некаквој маџарској тарани: није било у чинији зрнциета, до кога она не би својом загорелином допрла; а сад нарочито, где јој све интриге, којима се служила, не моглоше ни у чему помоћи. Поред свих хладних облога, које је на ћелаво чича-Тимино теме прилежно метала, оста она иста ватрена љубав у старчевим грудима, као онога тренутка, кад је први пут своју обожавану Гркињу видео!... Кир-Никола и остале учитеље није могла из места покренути, а последње средство којим се мислила користити

разбило се о глуност начелникову... Господин начелник не беше доста препреден, да гросмутерчин реферат о првој перковачкој беседи мало обуче, објасни и, бенгалском ватром осветљен, господину министру достави; него је, по обичају, онако просто целу ствар описао, а о загушљивом ваздуху и заборадио је известити министра. Наравно, да се на таки реферат и сам министар насмејао, а одговорио му је, да таке будале, као што су чланови перковачке беседе, неће моћи ни једну тршчану колибу потрести, а то ли зграду једне добро устројене државе.

— Ништа ми не остаје, него да сама одем — рече гросмутерка. — У недељу ће они благовати на Папраговој свадби, лепо! Они ће пити у здравље младенаца, а ја ћу у Београду са госпођа-Швабићком по свим стазама и путовима удесити вигове, како само ја и госпођа Швабићка умемо; па ћемо гледати да најпре уловимо голубицу, а голуб ће и сам доћи!

Госпођа гросмутерка беше сигурна да ће победити; зато се са неким поносом уздиже и стаде са узвиљашеним обрвама пред огледало. Десну руку је подбочила на кук и тако се с неким особитим задовољством дуго посматрала.

— Та ко би и смео споредити мене са Гркињом? — са поносом је говорила стара гросмутерка. — Моје васпитање и образовање са глупошћу мојих колега и колегиница?... Кад дођем пред госпођу Швабићку, а ја ћу се тек онако мало осмехнути...

И она гледаше у огледалу, како јој по дебелим образима плива осмејак.

— Преизредно!... — говорила је, пуна задовољства.. — Леп осмејак, красан осмејак, такоме би осмејку сваки, и најпрепреденији, веровао! А после ћу помиловати моју Јустину по белим обрашчићима, па ћу јој казати: „Драго дете моје, кад видим ваше

лепо лице, онда се не чудим што сви мушкарци хоће за вама да полуде“... После тога штогод ми се прохте, неће ми се одрећи... Наравно, да ћу пред министром друкче стојати...

И уједанпут се на њеноме лицу променише црте: нестаде умиљавајућег осмеха, безобразан поглед ишчезао је, а око развучених усница тужно се заиграла она дубока борица, што се од носа ка бради повлачила; руке је спустила понизно доле низ црну хаљину, па и стасом као да је клонула.

— „Преузвишени господине!... (О, знам ја титулирати, још тамо преко сам научила!).. Милостиви господине! То што се у Перковцу ради, то је шкандал!... (Господа у Србији воле, кад им се понека страна реч уплете)... Не само мене и начелника, него баш и самога вас... О, господине! Молићу, шаљите тамо војску, жандаре, док се није сав Перковац побунио!...“ — И још много друго којешта ћу говорити, од чега ће му се кожа јежити и коса на глави кострешити.

XI.

Међутим, док је стара госпођа, по своме, доста вешто смишљеном, програму, утрвене и неутрвене београдске стазе обилазила, шуњајући се из једног „надлежатељства“ у друго и обилазећи све могуће господске станове, у намери да све оне, који јој сујети не ласкају, једним ударцем упропастити, — донде је у Перковцу текло весеље.

Учитељ Тима је заклао петоро јагањаца, па је ту било чорбе, капаме, печења, до миле воље; навучао је вина, да је сва авлија заударала на њега; а лепа Гркиња је намесила палачинака, гурабија, па и саме торте и куглова; једно се само чудила, што осим проте, који је баш до кума селео, нико не хте од свију тих посласица ама баш ни окусити.

Кад су се гости, добро угрејани, ухватили у

коло, и она нађе прилику да мало ближе приступи господину проти; а онда ће му шанути:

— Е, оче прото, како вам се допадају ови моји куглови? Па гурабије, па палачинке, па торте?...

— Преизредно! Лепо! Неописано!... Откако је моја протиница преминула, још нисам таке сласти окусио... Али кад помислим какве су их ручице месиле, онда се не чудим!...

И он погледа најумиљатијим погледом у лепу Гркињу; а кад му је она истим таким погледом одговорила, он задовољно стаде намештати свој црвени појас на испупченом трбуху, а после јој намигну... Она се, као неко невинашце, застиде, обори очи доле, па га тек онако, полуотвореним очима, испод трепавица погледаше.

— Господине прото! — рече тихо; — свачему има времена; видите, да нас сви гледају, да нам завиде!

— А довече, кад се ваш даскало од вина умори?... Имао бих вам нешто и саопштити!...

Гркиња климну главом, одобравајући, и одскакута даље...

Коло је, међутим, играло све живље и веселије; млади момци се ознојише, девојке се заруменеше, и већ понека би се од умора пустила из кола, али не да понос: но, то би тек лепо било, да се уморила!... Таки случај се у Перковцу још није догодио... Најпре треба свирац да се умори, дувајући у гајде, или да ожедни, те да за љубав чаше вина престане свирати, па се тек у томе случају, у највећем смеху и пљескању, распусти коло... Али и јесу здраве паланчанке! Свака је пуна, једра, образи да прсну, покрети лаки, неусиљени; а не као Београђанке, што своје лено корачање називају грациозним ходом, а од белила и руменила замишљају оне дивне ружине боје; а што су им они заклопци испод трепавица модри, то и не узимају на ум!

Само су учитељи са још неколико остарелих грађана, са кумом, протом и старим сватом, остали

за пуном софром. Наравно, да су се и они ознојили. Учитељ четвртог разреда скинуо је и капу и капут, откопчао на кошуљи рукаве, па за сваком искапљеном чашом тек ће уздахнути:

— Ала је то погана врућина! Колико ли тек мора младожењи бити?

А после се некако враголасто осмехну, узе капут, обуче га на рукаве, закопча прслук, а косу је згладио с чела, после се примаче увету свога колеге, учитеља трећег разреда:

— Баш никакве уљудности не знамо, драги пријатељу! — шапутао је. — Толика услужност од госпође Јоханиде, и ми ниједан да се сетимо, па да јој наздравимо!... А сви знамо, да је из Новог Сада! А у Новом Саду би се срушио тороњ на саборној цркви, кад би се „код Пужа“ попила и једна кватерка вина без петнаест здравица.

— Па јеси ли смислио, како ћеш јој здравити?

— А нашто то?... Ја ћу онако по новосадски: егзабрукто.

И он се диже са столице, накашља се мало, узе чашу, уздиже је увис, па онда поче крупним гласом говорити тако, да су гости, хтели не хтели, сви умукли, чекајући, шта ли ће он, онако накресан, изговорити.

— Господо и браћо! — узвикну с највећим патосом четврти разред. — Писмо и куму, и старом свату, па и младенцима, и њиховој својти, у здравље; али ја сад желим, уколико ми силе допуштају, да наздравим нашој лепој домаћици, вредној госпођи Јоханиди.

Сви се гости ућуташе, а чича-Тима и прота зинули од чуда, па се већ унапред боје, да им се како идол не повреди, — нарочито чича-Тима, који је свога колегу познавао, да нема речитости, и, кад у пићу говори, да ће ма што лудо изговорити.

— Господо и браћо!... — понављаше, заплећући, четврти разред. — Да Бог поживи нашу добру...

није добру, него лепу Гркињу... хоћу рећи, Јоханиду... и њенога даскала, да и њему Бог не украти, да им се обојма види и чује, здравље и напредак, добри гости у кући, а годишње бар десет учитељских класа у цепу!

Трећи разред га гурну лактом.

— Та зар не видиш — шану му, да се и прота и чича-Тима мргоде? Ђути!...

— Да им Бог поживи дечицу, и, дабогда, се ројила по кући, као пчеле у кованлуку!

Чича-Тима поче зловољно кашљуцати, а прота је оборио очи... Трећи разред га опет гурну лактом, али ништа не поможе, он је баш хтео све да изговори:

— Да, где сам, оно, стао?... Право, у кованлуку код деце... Е, па, дабогда, као што она најмања пчелица позна своју кошницу, тако, дабогда, свако њино детенце да позна свога оца!..

Сви гости прснуше у смех; а прота се намргодио, па само што рече куму до себе:

— Ето несрећника, и опет се опио!... Е, сад тако што да чује господин министар, заиста би га истерао из службе!

Чича-Тима се примаче ближе њему, па га тек онако испод обрва погледа љутито, а очи му севају од једа:

— Лепо, вала, господин-колега! Оно, касти, кад сте мислили вређати, нисте требали ни да говорите!

— Шта, да нисам опет што погрешо?... Е, кад је тако, сад ћу ја све то поправити!

И пре него што је чича-Тима могао да предупреди даљи говор, четврти разред се подиже и поче наново говорити:

— Па онда желим од свег срца, да им женска леца буду лепа и бела као белило на лицу лепе домаћице, а мушка црномањаста као гарило на њеним обрвама!...

Цело друштво се ућута, нико није ништа умео рећи, само се кир-Никола ухватио за трбух, па се из свег гласа церека:

— Ха, ха, ха! Ала је лола тај четврти разред!... Хе, хе, хе!... А које дете још не познаје свога оца? Е! Е!...

Лепој Гркињи је пламтело лице од љутине, а очима је чисто стрељала свога дебелог супруга; и она није била више у стању собом владати.

— Одлази ми испред очију, куго неосетљива! — викну на свога даскала, а после, пуна гнева, погледа на четврти разред: — А ви, господине, ви сте једна пијаница! Ви сте један грубијан! Ви сте...

— А ви сте — рече четврти разред, отежући речи, — ви сте, госпођо, по најновијем систему удешен чамац, на коме се свакојаки еспапи превозе!..

Хтео је он још говорити, али се око њега толика граја подиже, да није умео ни речи проговорити.... Чича-Тима, прота, кум и остали гости, сви повикаше на њега, сви се трудише да му докажу, да је он — луд, да ништа не зна, шта у пићу говори, а прота се заверио, да ће о томе шкандалу и само министарство извести... Трећи разред, који се у многим којечем није са четвртим слагао, али га је у многоме, опет, волео, узе га под руку, па, шапћући му нешто на уво, одведе га из те галаме... Гости се наново наместише на своја места, а све по старешинству; али се весеље није могло продужити. Прота је ћутао као убијен, чича-Тима је грискао своје проседе бркове, а Гркиња, како је ушла у кућу, није више ни излазила, само си могао из куће чути, како се даскало грохотом смеје, а деца плачу...

Кад је стигло вече, и гости се давно разиђоше, Гркиња је забринуто села на ћошку,¹ скупила се скоро у клупче, а главу је наслонила у крило; залуд

¹ Ћошка се зове пред кућом од дрвета начмљен као балкон.

је зваху и деца, и чича-Тима, и кир-Никола, да уђе унутра, она је само одговарала, да не може, да јој је врло тешко и да ће јој на чистоме ваздуху много лакше бити.

— Ви идите па спавајте, а ја, кад се опоравим, доћи ћу и сама!... О, зла неваљалца, а баш ме је за срце ујео... Таке увреде!... Нечувено!... Чудим се само како нисам у несвест пала...

Кир-Никола с децом и чича-Тимом одоше отпочинути, и после по сата беше у кући нема тишина, чуло се само испрекидано чича-Тимино хркање.

Ноћ беше дивотна!

По плавом небеском простору лутао је пун месец као бледо лице заљубљене неке девојчице; — рекао би, да не зна ни сам пута, да не зна, шта жели, не зна куда!... Кадикад би тек провирио кроз мутна стакла какве сиромашне колибице, па кад би видео оне чађаве, неокречене, дуварове, она сиромашна неумивена лица, он би се тргао, па би скитао по лугу, слушајући сањиво цвркутање шарених тичица; а после би над неким потоком мирно застао, па би огледао своје лице, дивећи се сопственој лепоти...

Као и сви остали заљубљени људи, тако и лепа Гркиња, опијена слатким љубавним заносом, уздахну дубоко, а после погледа у бледи месец. Али шта то би месецу?... Он се некако искривио, па да прсне од смеја! Да се није опио? Гледајући у лепу Гркињу, да се није заљубио?... Све игра, сиромаш; рекао би, као нека древна пијаница по просутоме вину, тако и он својим пуним зрацима да тапка по бистроме потоку!...

С оне стране баште видео је месец, како се кроз најгушћи коров, ослањајући се на свој дебели штап, провлачи прота; и то је сав узрок, што се онако слатко насмејао...

Кад је прота дошао ближе до Гркиње, он стаде, па, пун блаженства, посматраше замишљену

лепотицу, а после стаде задовољно гладити своју, одавна већ прогрушану, браду; затим се сасвим опрезно накашља... и у тај мах се Гркиња трже.

— О, господине прото!... — рече, бајаги плашљиво... Ко би се томе надао, у ово доба ноћи? Така част!... А ја, сирота, нисам ни слутила!...

Прота јој приступи ближе.

— Драга госпођо, не знате, како сам срећан!... — шапутао је прота, све више приљубљујући се њојзи... — Ох, да знате, каква ме у овоме часу осећања море, ви бисте се смилovali!...

И он је загрли...

— Оче прото!... — рече прекорно, помало као отимајући се из његова загрљаја. — То баш није лепо! Молим вас!...

— Моја слатка голубице, — тепаше јој прота, — зар не би боље било да идемо тамо у хлад, испод онога дуда?... — И он је пољуби... — Их, ала је и тај месец безобразан, као год какво распуштено дете, чисто нам броји пољупце!... Хајд'мо, шећерна моја грлице!...

И он је, као насилу, вукао доле у густу хладовину гранатога дуда. Кад су после неког времена изишли на месечину, са главе лепе Гркиње спала је била шамија и тек се мало о збрчканоме врату држала, а црна протина мантија беше пуна чичака.

— 'Ма шта ви мало пре рекосте, оче прото?... Да је чича-Тима уз своје оно дериште и новаца дао?

— Сто дуката!... Богме је то — рече прота, — на данашње време лепа сумица, сто дуката!

— Сто дуката — понављаше Гркиња, уздишући!

— Јесте, душице!... Али... — уздисао је прота... — ја морам одлазити, а тако бих волео да могу вечно код вас остати, да могу овде умрети...

И он је наново стиште на груди, па је стаде још већом ватром љубити.

— Збогом, љубазна моја, збогом!...

— Збогом, очи моје!... — рече збуњено Гр-

киња, па га пољуби у образ, а после је у мраку нестаде... Прота се осврте два-три пута, да га ко не гледа, а после све хладовином поред плота, докле се и он у густоме корову није изгубио.

XII.

Сутра-дан су у затвореној соби седели чича-Тима и лепа Гркиња. Чича-Тима беше мало забринут, а госпођа Јоханда изгледаше срдито: очи јој севаху у раздражености, око усница она борица све је дрхтала од љутине; а како се још није била набелила и наруменила, њени суви збрчкани образи беху жути, од прилике као рђава лојана свећа.

— И тако, за љубав оног дериштета, ви мене да обманене!... — говорила је љутито... — Зар је то ваша поштена реч?... Срам вас било!... А онда сте казали, па сте се заклињали, да ћете ми одмах после свадбе купити црну свилену хаљину!... А сад... Гром вас спалио и с варалицом!

— Не могу!... — јадиковао је чича-Тима. — Не могу, сунце моје!...

— Сунце ваше!... Хо, хо!... А да ко је онда опирача?... Од кога направисте и ово и оно, те ме већ и свет гледа као неку кугу?... Зар ви мислите да ја не знам, шта се у Перковцу о мени говори?... Ето, баш о Духовима била сам у цркви, а за мојим леђима шапуће попа-Ђокина попадија са госпођом помоћниковицом: „Красна жена, млада па лепа — вели — па у каквога се зврдова загледала!“...

— Оно, касти — рече чича-Тима мало уврећеним тоном, — та то, ваљда, није мене мислила?... Можда кир-Николу?....

— Вас, вас!... Никог другог, него вас!... И ја вам кажем: ако ми још овога месеца не купите црну свилену хаљину, ја вас више никад погледати нећу!.. А донде да се нисте усудили приближити се мени и називати ме свакојаким мазним именима!

Чича-Тима је погледа молећи, руке је пружио њојзи, као утопљеник што тражи избављења.... Гркиња га погледа поносито, очи јој севаху од јарости; а кад се он приближио њојзи, у намери да је загрли, да је пољуби, она га немилостиво гурну од себе...

— Да се нисте усудили!... Јер...

Она га погледа претећи, па после, као нека фурија, оде из собе, лупивши за собом врата, да су се прозори потресали... Чича-Тима је остао сам у кући. Нека неописана туга надвладала га је.

Седео је за столом, а главу је наслонио на обе руке; коса му је, онако неуглађена, падала на збрчкано чело; само би кадикад дубоко уздахнуо:

— Е, е, оно, касти, по правди, ја и јесам крив!... Ал' откуд је она могла чути, да сам ја сто дуката дао уз Милку?... Ко ли јој је то могао доставити? Е, е!... Оно је тако, касти; кад хоће несрећа да обори човека, да га упропасти, оно се нађе ма шта!... Сад како да јој купим црну свилену хаљину? Мањ да задужим виноград?... А морам јој купити! И треба јој, — та не може вечито у овој плавој, с белим пантљикама и зеленим карнерима; а, после, и мода се променила, изишле су и никакве тунике... Оно, касти, има шесторо-седморо деце, могла би се оставити моде, али је млада.

Док је чича-Тима тако тужне мисли премишљао, неко се накашља пред вратима. Чича-Тима се трже.

— Да није она?

Неко куцну на врата, али некако незграпно, јако.

— То није њена ручица!... Херајн!... — рече Тима. Није он добро ни изговорио, а некакав крупан човек, у дебелим сукненим хаљинама, у фесу, а под оружјем, уђе у собу.

— Добро јутро, учитељ-Тимо!...

— Добро ти Бог дао, Радоване!... А како си се ти наканио до мене, ха?

— Та, ето, послао ме господин начелник.

— Начелник?... Хм!... А као ради чега те је послао?

— То баш не знам, само ми толико рече: „Отиди, Радоване, и кажи учитељ-Тими, да у девет сати непремјено дође до мене ради неког саопштења“.

— Какво ли је то саопштење?... Хм, хм!...
Знаш ли што, Радоване?

— Не знам, вере ми!

Учитељ Тима се нечем досетио, скиде са по-лице литру с ракијом, па је понуди пандуру:

— Знам, да си за ракију — рече, а кад је пандур тако до половину литре испразнио, учитељ се насмеја:

— Оно, касти, господин начелник што да уради, а да његов Радован не зна, бива ли то?...

Таки комплименат беше Радовану, као начелни-кову љубимцу, по вољи, и он се задовољно осмехну:

— Та, оно, знаш, учитељу, нешто ми је ка и познато, 'ма нисам рад казиват', страх ме је, е ће се и даље чути... Знаш, људи смо...

— Па зар ни мени, твоје староме учи?... Та, ето, твој мали Милован има, ја мислим, већ три године, како учи код мене други разред... Красно дете!

— Има три — рече пандур, — ако не буде година више; него је, душа ваља, и притврдио: баш лепо ти тај зна све до корица, па као вода напамет.

— Да, да! — кашљуцну учитељ Тима задовољно, па после настави: — А да ме није ко у господина тужио?... Оно, касти, док је човек у животу, има и непријатеља, завидљиваца... Или је, можда, за дуг?... Оно, касти, на данашње време слабо кога и има, а да није дужан...

— Није то, учитељу, — рече пандур, страшљиво осврћући се, да га не би ко из прикрајка чуо. — Има нешто из министарства.

Учитељ Тима пребледе:

— Из министарства?... Радоване, то неће бити добро, пролетос ми узеше две класе, а сад?... — Сиромас чича уздахну. — Ко зна, шта ће данас бити, а ружно сам снивао, тако ми Свете Богоро-

дице!... Као да су сва четири секретара дошла у Перковац, па ми је сваки од њих по једну класу одузео...

И стари учитељ поче да се спрема : згладио је косу, обукао црни капут, који је само при великим празницима облачио, узео је четку, очистио је мало шешир и панталоне, узео је поштапач у руке, па се дигао да иде :

— Искани то мало, брат-Радоване, па да идемо!

— Да идемо, учитељу, — рече пандур, испивши и кусур од ракије; — да идемо, није вајде, лако може и господин запитати : где смо се толико забавили ?...

Кад је учитељ Тима дошао пред начелника, затекао га је, где сасвим озбиљно седи у наслоњачи. С једне и с друге стране на асталу стоје го-миле акта, а пред њиме само једно по табачка испи-сане хартије; начелник је преврће, а лице му је пуно важности, очију и не диже горе, само гледа у хар-тију... А кад се учитељ Тима стао врпољити, па и кашљуцати, као за знак, да је и он у соби, онда и начелник узне другу позитуру : искосири се мало у наслоњачи, лактом је заклонио ону исписану хар-тију, а на учитеља погледаше мрким погледом.

— Ово неће бити добро!... — мислио је чича Тима, а начелник га још једанпут премери од пете до главе, па се испречи на њега :

— Господин-Тимо, у колико се сјећам, ја сам вас због вашег владања више пута опомињао.

— Оно, касти, — муцао је чича-Тима, — није да нисте, јесте, господине.

— Па шта поможе? Ништа!... Исто сам тако могао једну греду усавјетовати, баш као и тебе... А то је: удри грашком о дувар!...

— Оно, господине, молићу!... А има времена, људи смо, ако је, касти, било какве погрешке, по-правиће се...

— Доцне, учитељу!... Господин министар про-

свјете и црквених дјела наложио ми је, ево, својим актом, да вас са вашег неваљалог владања отпустим из службе!... Ево акта!

И начелник му показа акт, којим се отпушта из учитељске службе; узроци беху: неморално чича-Тимино владање.

Учитељ Тима потписа на полеђини, да му је министарски акт саопштен, а рука му је дрхтала; образи му дођоше бледи као у мртваца, са чела му је цурио крупан зној. Кад је хтео са начелником да се опрости, није могао ни речи изустити, отворио је врата, па је отишао, а никог око себе ни да је погледао. Успут је сретао људе, који му се уљудно јављаху, али он као да их ни видео није; шешир је набио на очи, па је необично брзим кораком кроз мале и велике улице јурио кући. А кад се дочепао своје собе, он леже на миндерлук, па је гледао укоченим очима горе у чађаве таванице. Кад би га боље погледао, видео би, да су му очи мутне, бесвесне... Дуго је он у томе положају лежао; а кад се дигао, он се грохотом насмејао:

— Лаже начелник!... Хе, хе!... Као да ја нисам мојим очима прочитао министарски акт!... Он каже, да се отпустим из службе... А, не превари старога курјака! Видео сам ја лепо, да су мене аванзовали у двадесетпету класу, са титулом „најстарији учитељ у Србији“... Ал' ће да ми се клањају: и грос-мутерка, и прота, и моја Јоханида!... Њојзи ћу купити саонице, па кад јој буде врућина, а прота и Никола нека се упрегну, а ја ћу остраг гурати, док се не расхлади... Ха, ха, ха!... Ал' сам ја срећан човек!...

XIII.

Сутра-дан беше на лађи између Базјаша и Београда пуно путника, који су путовали својим послом за Београд. Неки су се по „фердеку“ шетали, премишљајући о својим домаћим и шпекулативним

пословима; неки су, наслоњени на големе бале трговачког еспапа, сасвим безбрижно пушили, или су, и не мислећи, гледали у сиву даљину, други су доле у лађи јели бифтека, а залевали га прилежно вином; а чича-Тима ухватио место за једним асталом близу корманоша, па онде простро своју шарену мараму и нешто из ње вади, па ређа по асталу, а кад му се ко од путника приближи, он брижљиво заклања своју мараму руком, као да се боји, е ће га ко похарати.

— А шта ти је то, учитељ-Тимо?... — запитаће га један трговац из Перковца, који је такођер на истој лађи путовао.

Учитељ Тима га погледа, а збрчкани образи му се развукоше на смешење:

— А зар не видиш?

— Та видим — рече трговац; — рекао бих, да су неки комадићи олова?... 'Ма где их толико накупи?

— Олово! — понављаше Тима. — А да шта је срма, кад је ово олово?...

Трговац га погледа зачуђено, а после климну, сажалевајући, главом, па тек што полугласно рече:

— Сиромах старац, шта је дочекао!... Па здравља ти, учитељу, — додаде гласно, — шта мислиш с толиком срмом чинити?...

— Хе, хе!... Ово велико парче, које сам растопио од Гркињиних чарапа, то ћу поклонити моме једном човеку, што је у министра израдио, да ме у дваестпету класу премести. Јест!... А ово друго ћу продати Чивутима београдским, згрнућу новце, па ћу да подигнем у моме винограду пивару; кућу већ имам, а воду ће ми вући кир-Никола. . А ја и Гркиња, ми ћемо пити све тазе пиво; а њена деца ће нам певати „Во Јордање“.

И чича-Тима стаде се кревељити, певајући на сав глас

„Во Јордање крешчајушчу сја“ —

— Опет ми је и то песма!... Као да мене није Гркиња научила сасвим нову:

Док по небу месец лети,
У душеку жаба крешти.
... Хаха! Хаха!...
Киша пљушти... дика бежи,
А под стрејом псето режи...

— То, видите, све Новосатке у дромбољу сви-рају... Само да ми је овај Дунав на мој виноград навратити... Ал' би то дивно сирће изишло!

Трговац гледаше, пун саучешћа, у чича-Тиму; беше му жао човека, кога је већ толико година познавао. Уосталом, чича-Тима је имао својих и малих и великих мана; а ко их од људи нема?... Иначе, беше он добар човек, ретко да је кога увредио; а где је могао у ситнијим стварима коме помоћи, он је помагао. Он је, на пример, умео лепо лозу резати, па кад би га ко умолио, да му ту вештину покаже, он би му сав виноград цабе орезао.

— Па, учитељ-Тимо, — питао га је трговац, — куд си сад наумио?...

— У Београд!... Зар не знаш, тамо ће сутра бити крштење?...

Трговац уздахну.

— Довели су најстаријега калуђера из Свете Горе, па ће да га покрсте... А после ће са протођаконом трчати кошију; ко пре стигне, добиће литру сапуна, да опере зубе...

На једној станици десне обале дуго се задржала лађа: товарили су и растоваривали силан еспап, те је лађа сасвим доцкан стигла у Београд. Сваки је путник гледао где ће пре на конак, па и чича-Тима најпре добро загледа по џепови, да му се како није срма изгубила, а после изиђе на обалу, стаде онде, па се заблену у силне свеће и фењере, који су на бајиру и по улицама светлели.

И при чистој свести за њега би Београд био

оно, што је за Београђанина Париз; а овако, с поремећеним умом, гледао је око себе као у врућници или у неком тешком сну: све се око њега окретало, и свеће, и људи, и куће, па и читаве улице, чинило му се да пролазе мимо њега. Он није знао, на коју ће страну, па напослетку се обрте налево. Ишао је све навише, Калемегдану. Киша је почела сипити, улице постајаху све мрачније, уједанпут мрак!... Нема више улица, нигде се не види осветљен прозор или фењер, пред њиме стоји мрачна шума. Чује само, како по густоме грању киша шушти... То беше калемегдански парак, кроз који се дању човек шета као по рају; а кад су мрачне ноћи, а теби се чини да си напред Мироча, чекаш само, кад ће те напасти вуци или хајдуци... Куд ће сиромаш учитељ?... Ишао је даље без свести и без икакве намере, лутао је онако по инстинкту. Наједанпут стаде; учини му се да чује, где некакви људи говоре, после виде и свеће, па, и не знајући, пође управо тамо. То је била чувена гостионица „код Српског краља“...

Чича-Тима уђе унутра.

Очи му засенуше од силне светлости; а људи у црним, салонским, хаљинама, са цвикерима на носу, што су се по тим осветљеним просторијама тамо и амо гурали, не изгледаху му као прави истински људи; чинило му се да су од хартије онако по најновијој моди изрезани, тако, да кад је један од њих поред њега прошао, он га ухвати за капут.

— Шта хоћете са мном? — викну на њега кицош.

— Хм! — рече чича-Тима, машући главом, — Кд да ја не познајем прописе мојих ђака?... Та јуче сам вам задао целој школи, али од вас нико није умео тако лепо написати као мали Андрица! Он је и вашу мајку написао... Истина, мало вас је искрмачио, али то се даје израдирати... Ево овако!...

И он га хтеде ухватити за брадавицу, која је кицошу на левом образу израсла, али се он, као опарен, трже, одступи два корака даље, па га зачућено посматраше.

— Баш вам ружно стоји!... — рече чича-Тима.
— Шта би рекао господин секретар, да види толику крмачу на моме пропису?... Одмах доле с њоме! Ви сте, господине, писани за испит!...

— Das ist ein impertinenter Kerl!...¹ викну кицош на њега, а после се окрете келнерима... — Келнер! Ову пијану луду да избаците из гостионице!

Њих пет-шест келнера долетеше, ухватише чича-Тиму и стадоше га гурати на врата. Старац се испрва отимао, али напослетку морао је већој сили попустити. Утоме му и шешир паде с главе, они га бацише за њим у блато; а старац, кад га није могао наћи, оде даље, гологлав... Ноћ беше тамна, улице узане, мрачне, а калдрма испроваљивана; на сваком скоро кораку падао би сиромах учитељ у блато, застењао би, па би корачао даље у црну, пусту, ноћ. Наједанпут се нађе на некој висини, он није могао да разазна, где се налази, корачи један корак даље и у исти мах паде, оне-свешћен, на тврду калдрму.

Та висина, са које је пао, беше некакав лагум. Жандари, који нису далеко оданде били, чуше његово стењане, а после загушљиво крчање.

— То је човек... — рећи ће један од њих. — Пао је, несрећник, па се, можда, и угрувао?... Хајде да видимо!

— Како је пао, тако ће и устати — мислио је други.

— Ал', ено, не устаје, сиромах!

И он са другом оде. У мраку једва натрапају на њега; па кад су видели, у каквом је стању, они га узеше под пазухо, па га однесоше у главну полицију. Писар који је те ноћи дежурао, кад га је прегледао и пописао ствари, које су се у њега нашле, спровео га је у болницу... У болници му

¹ Безобразник.

свукоше хаљине, дадоше му малу белу капицу, плав шлафрок, а на ноге чисте чарапе. Доктор га је хтео и испитивати, како би познао стање и узроке његове болести, али он није умео ништа говорити; бленуо је мутним својим очима, без и најмање свести, у доктора... Остали болесници, који су у истој соби боловали, посматраху га са сажаљењем...

— Сиромах! — рекоше. — И тај неће видети своје породице, ако је има....

Али уствари није тако било, јер после десетак дана чича-Тима је оздравео; могао је лепо ходити, јести и пити. Говорио је, наравно, све којешта: час је замишљао да је код своје куће, па је у занетости тражио своју обожавану Гркињу; молио је, преклињао, само да га погледи, а он ће јој поклонити сву срму, па нека купи себи од црне свиле хаљину; а кад би се на такве глупости остали болесници насмејали, чича-Тима би се искревељио, па би их грдио свакојаким именима... Другипут би му се чинило да је у некаквој гостионици, и онда би се тужио како је све скупо, и опет им је мршава храна. То су, уосталом, и паметни болесници одобравали.

Једног дана дође економ, донесе чича-Тимине хаљине, па му рече, да може ићи, али да се најпре пресвуче. Старац је слушао, пресвукао се; али кад дође да преда шлафрок, то му би криво, те се испречи на економа:

— Ето ти капице, носи је! — И он му баци малу белу капицу у образ. — Шта би рекла Гркиња, да ме у такој капи види?... Ево и чарапе, друкчије је Гркиња спремила за чича-Тиму... Али, шлафрока не дам!

И он се спремаше да га под капут сакрије; али кад му га економ ишчупа из руку, он се продера на њега:

— Оно, касти, све нека вас ђаво носи, и тебе и шлафрок, и капицу, и вашу медецину! А ја идем

да будем славуј у ружичастоме лугу моје обожаване Јоханиде.

— Белилом се месец бели,
Катраном се поноћ маже,
А Гркиња?... Тој козији
На дебелу кожу слаже...
..... Шалај!...

— Млађи сам данас, него кад сам се родио!... Ко не верује, нека ми пљуне на теме: нигде једне длаке неће на њему поквасити...

Чича-Тима оде... Како је он путовао, пешке или на колима, или га је неки милостива срца човек, онако Бога ради, одвезао до Перковца... то вам нико не би умео казати... Кад се у Перковцу појавио, сви су се задивили голомој промени на њему: у лицу је био блед, изнурен, хаљине му беху отрцане, а ципеле од самога блата, које се белело по њима... Кад би га ко о нечем запитао, он би без сваке свести својим мутним очима бленуо, а не би ништа одговарао; па и онда је ћутао, кад га је обожавана Гркиња из куће истерала. Огворио је врата, па је изишао из куће, а није ни погледао у њу. Сиромах чича-Тима!...

Једног дана донесе му писмоноша писмо, али га он није умео прочитати. Учитељ трећег разреда, који се у тај мах налазио код њега у винограду, отвори писмо, па кад га је прочитао, он га продрма, па му весело подвикну:

— Хај, старче! Писмо од Милке!

Он га погледа тупо, а после као да се хтеде нешто сетити:

— Милка?... Милка?... — повторавао је старац, а после му преко лица пређе глуп осмејак.

— Твоја кћи Милка срећна је са својим богословцем! Тако пише! Та насмеј се, старче, читуљу му!... Вели, да је красан човек тај њен учитељ богословац!...

Чича-Тима је ћутао.

— Сиромах старац! — говорио је трећи разред. — Баш га ништа не може разведрити ни ожалостити!... Хеј, старче!... 'Ма чу ли, болан, да су и кир-Николу преместили, и то у Хомоље, па ће и госпођа Јоханида с њиме да путује?... — А после додаде за себе: „Она му је, сиромашу, и пореметила мозак!...“

— Јоханида!... Јоханида!... — понављао је чича-Тима.

— Јест, Јоханида са својим даскалом мора оставити Перковац... Сад се Перковчани питају: како ће прота без Гркиње?

Старац је само ћутао.

— А знаш ли, шта је с grosмутерком?... Кад се праштала са господином начелником просвете, није приметила басамаке, који су водили на доњи бој; поче се, онако по новосадски, клањати, правити книксове, па се у један мах сроза наниже и том је приликом тако нагњечила нос, да је од њега једва она мања половина између обрва остала; ногу је ишчашила, а леву руку је сасвим пребила... Уосталом, ја видим да ме ти не разумеш, ал' буди бар за часак весео!... Та ово је Бог — не знам, зашто — али све теби за љубав учинио: оној маторој, што је свима нама копала јаму, сломио је руку, одрубиса нос; а ону мршаву вештицу с њеним надувеним Шпартанцем прогнао је у планину, да са дивљим мачкама вади очи!... Та де, смеј се, певај!.. Госино му ја...

Чича-Тима стаде скакати:

— Паук једе мушицу,
Гусеница лист;
Гркиња је прљава,
А паук је чист...

— Јоханида се усмрдела... А господин секретар мисли да су учитељске ципеле пуне мирисаве помаде, па њоме маже бркове; зато су тако уфитиљени...